

Bevezető

Az elmúlt évek társadalmi gazdasági változásai hatására egyre jobban felerősödtek a korszerű felsőoktatás megteremtésére irányuló törekvések. A képzés korszerűsítésének sürgető igénye különös hangsúllyal fogalmazódik meg a pedagógusképzés, így a testnevelő tanárképzés vonatkozásában. Hiszen azok a tanulók, akik most ülnek be az iskolapadokba, már a huszonegyedik század Magyarországot fogják szolgálni munkájukkal. Éppen ezért nem lehet közömbös számunkra, hogy a napjaink képzésében résztvevő pedagógusjelöltek képesek lesznek-e maradéktalanul megfelelni a holnap kihívásainak.

A testnevelő tanár értelmiségi szerepköre a következő évtizedekben, a testnevelés és sport társadalmi jelentőségének várható növekedésével arányosan jelentősen bővülni és változni fog. Ahhoz, hogy az elkövetkező években olyan felkészültségű testnevelő tanárokat bocsássonak ki a képző intézmények, akik képesek lesznek egész életpályájuk során magas szinten megfelelni a testnevelő tanári tevékenység követelményeinek, az egyszerű reformokat messze meghaladó változtatásokra van szükség.

A testnevelő tanári- és edzői pályán az alkalmasság a cselekvéstanítás és tanulás eredményeiben és következményeiben, a tanár és tanuló közös tevékenységének személyiségformáló hatásában jut kifejezésre. A modern pedagógia alapkövetelménye, hogy a tanár oktató-nevelő munkája hatékonyságáról objektív módszerek alkalmazásával győződjön meg és kutassa azokat az eljárásokat, amelyek segítségével az még eredményesebbé tehető. Ezen munka oroszlánrészét természetesen a gyakorló testnevelő tanároknak kell elvégezniük és az eredmények gyakorlati hasznosíthatósága is náluk dől el. Ebben a folyamatban való aktív, alkotó részvétel elengedhetetlen feltétele a tudományterület fogalom- és jelrendszerének, valamint kutatómódszertani alapelveinek ismerete, amely biztosítja a szakterület ismeretanyagának megértést és tervszerűbbé, egyszerűbbé teszi a megfigyelések, mérések során nyert adatok rögzítését, feldolgozását és értékelését.

Tudomásul kell venni, hogy a testnevelő tanárok is csak abban az esetben lesznek képesek magas szinten megfelelni a kor változó követelményeinek, ha igényükké válik tudásuk permanens megújítása és aktív részeseivé válnak szaktudományuk fejlesztésének. Ma már az empirikusan nyert információk és a kutatási eredmények nem nélkülözhetik egymást. A testnevelés- és sporttudomány léte és fejlődése vitathatatlan tény. A testkultúra különböző területein dolgozó szakemberek számára is létkérdéssé vált, hogy képesek-e és készek-e alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez, vagy kizárják magukat a szakmai-tudományos közéletből.

Célként azt jelöltük meg, hogy olyan kézikönyvet és matematikai statisztikai programot adjunk hallgatóink és kollégáink kezébe, ami egyszerű gyakorlati példák és minták bemutatásával, konkrét feladatok megoldásával hozzáférhetővé, viszonylag könnyen elsajátíthatóvá teszi a tudományos kutatómunkához és a tartalmi-formai követelményeknek megfelelő közléshez szükséges legalapvetőbb ismereteket.

Jegyzetünk elkészítésénél figyelembe vettük eddigi tapasztalatainkat (hallgatóink meglehetősen heterogén előképzettségét), és ennek megfelelően arra törekedtünk, hogy a lehető legegyszerűbb úton jussunk el a minimális ismeretszintig, de egyben biztosítsuk a mélyebb megismeréshez, a továbblépéshez szükséges alapokat is.

A jegyzet első feladata, hogy az ismeretanyagot áttekinthető, megtanulható formában közölje. Arra törekedtünk, hogy az egyes anyagrészek egymásra épüljenek, és amennyire lehet logikus sorrendbe rendeződjenek.

I. Az első fejezetben a testkultúra fejlődését meghatározó legfőbb folyamatokat, a testgyakorlatok differenciálódását, a testnevelés, a rekreáció és a sport kialakulását és a szakemberképzés (testnevelő tanár- és edző-képzés) tartalmi- és formai kereteinek változásait mutatjuk be, valamint kitérünk a legfontosabb alapfogalmak értelmezésére is.

A testnevelés- és sporttudományos kutatások fő feladata, hogy feltárja azokat az összefüggéseket és törvényszerűségeket, amelyek a környezeti feltételek variálása (amiben hangsúlyozott szerepet kapnak a testgyakorlatok) és a személyiség komplex fejlődése (emocionális, kognitív és pszichomotoros) között fennállnak. Az emberi létfeltételek biztosítását szolgáló tudatos és célszerű hely- és helyzetváltoztató mozgásos cselekvésformákat, a testgyakorlatokat használja fel a testnevelés, a gyógytestnevelés, a rekreáció és sport is sajátos céljainak eléréséhez, feladatrendszerének megoldásához. A testgyakorlatok alkalmazása során a testnevelő tanárok és edzők (a tevékenység jellegének megfelelően) konkretizálják az általános célokat és felkészültségüknek (elméleti ismereteiknek és gyakorlati tapasztalataiknak) megfelelő szinten kiválasztják azokat a feladatokat és módszereket, amelyek az eredményességhez, a kitűzött cél eléréséhez adekvátan szükségesek.

A testnevelő tanárok eredményes munkájának elengedhetetlen feltétele, hogy pedagógiai- és szakmai eljárásokról, az alkalmazott edzésszerek és módszerek hatékonyságáról visszajelzést kapjanak, a tudományos kutatás módszereivel feltáró munkát végezzenek, és kutatási eredményeik értékelésére a testnevelés- és sporttudományok, de más tudományágak eredményeit is felhasználva képessé váljanak.

II. A második fejezetet a tudományok kialakulásával, rövid fejlődéstörténetével és a leggyakrabban használt, legalapvetőbb fogalmak és kifejezések értelmezésével vezetjük be, majd a tudományos kutatás tartalmi- és formai követelményeinek ismertetésével folytatjuk. A továbbiakban *a tudományos kutatómunka felépítésének és menetének megismertetésével a tudományos igényű munka (elsősorban a szak- és TDK dolgozat) elkészítésével kapcsolatos feladatokat tárjuk hallgatóink elé*, amit konkrét példákkal is illusztrálunk.

III. A harmadik fejezetben foglalkozunk a konkrét feltáró munka lehetőségeivel. Azzal, hogy melyek azok a pedagógiai hatások és szakmai eljárások, amelyekkel a testnevelés órákon a tanulók személyiségének fejlődését a leghatékonyabban segíthetjük, és mit és hogyan lehet és célszerű vizsgálni ahhoz, hogy megbízható (mért, észlelt, becsült és megállapított) eredmények, adatok birtokába jussunk. Kitérünk azokra az ismeretekre, amelyeket a mérésről és a mértékegységekről elengedhetetlen tudni kell ahhoz, hogy a kutatómunka során nyert információhalmoz a tudományos értékelés kritériumainak (objektivitás, megbízhatóság és érvényesség) megfeleljen.

IV. Az iskolai testnevelés adatai rendszerint szám formájában (nem mindig!) jelennek meg. *A megfigyelések, vizsgálatok, kísérletek eredményeként nyert információk rendszerezésének, feldolgozásának és értékelésének "tudománya" a matematikai statisztika.* Ebben a fejezetben a tudományág fogalomrendszerének magyarázata és a legegyszerűbb számítási- és értékelési módszerei szerepelnek, amelyek értelmezésének megkönnyítését kézzelfogható gyakorlati példák segítik.

Ez a fejezet tartalmazza a jegyzet mellékleteként elkészített matematikai statisztikai program mágneslemezőnek használati utasítását.

V. Az alapfogalmak és kifejezések értelmezésével szeretnénk megkönnyíteni a szakkifejezések megértését és elősegíteni a szaknyelvi fogalomrendszerben való könnyebb eligazodást.

E jegyzettel arra kívánunk vállalkozni, hogy felhívjuk hallgatóink figyelmét a testnevelő tanári munka során megoldásra váró feladatokban rejlő ok-okozati összefüggések felismerésének szükségességére és a tudományos igényű problémamegoldás lehetőségeire.

Kézenfekvő, hogy minden jegyzet magán viseli szerzői látásmódját, szubjektívizmusát, aminek elkerülhetetlen következménye egyes problémakörök túl- vagy alulértékelése. Ezért kérjük mindazokat, akik a jegyzet tartalmával megismerkednek, hogy észrevételeikkel kritikai megjegyzéseikkel segítsék elő a hibák kijavítását és ezzel egy könnyebben tanulható, a gyakorlatban is jobban felhasználható ismereteket tartalmazó jegyzet elkészítését.

Szeretnénk megismerni véleményüket: mi az amit Önök szerint más aspektusból kellene megközelítenünk, és melyek azok a területek, amelyek több vagy kevesebb magyarázatot igényelnek.

Hatodik kiadás.

Szeged, 2004. szeptember 30.

Testkultúra- testnevelés- sport

1. A kultúra¹ fogalomtartalmának változása

„Az ember az állatvilágtól a testi funkcióinak magasabb szintű tudatos realizálásában különbözik, és ez a kultúra egyik ismertető jele.” (Frenklin, A. 1969.)

Az emberi alkotás a szellemi és fizikai tevékenység elválaszthatatlan egységeként jelenik meg minden történelmi korban függetlenül attól, hogy az adott társadalom értékrendjében hogyan deklarálja.

Az ókori görögöknél két kifejezés jelölte a mai kultúra fogalmát: a techmé és a poézis. A techmé a művészi és technikai tevékenységet egyaránt jelentette, még a poézis a költői tevékenység fogalma volt. Később a techmé és a poézis fölé nőtt egy harmadik tevékenység a teória, ami elsősorban elméletek megalkotására irányult, és így a filozófiát és vele együtt a tudományos tevékenységek alapjait képező elméletet elkülönítették a gyakorlati tevékenységtől. Ez a szerkezet sajátos árnyalatot adott a később -már a hellénizmusban- kialakuló kultúrafogalomnak, amely szerint a kultúrán belül egy teoretikus tevékenysége feltétlenül magasabb rendű, mint egy művész vagy más gyakorlati technikával foglalkozó ember munkája.

A kultúra szó a hellénizmus latin szóhasználatára vezethető vissza. Azt az emberi igényt fejezi ki, ami arra irányul, hogy a körülötte lévő természetet és viszonyokat átforgassa, átalakítsa, vagyis a maga számára hasznosíthatóvá tegye. Mindenekelőtt a föld művelését jelentette, de a barátság, a tudomány az erkölcs gyakorlását és ápolását is.

A középkorban a kultúra fogalma jelentősen átforgódott. Ami az ókorban a techmé és a poézis fogalmába tartozott, az abban a formában a középkorban már nem része a kultúrának. A középkor számára az iskolás, úgynevezett "skolasztikus" kultúra kialakulása bizonyos értelemben társadalmi bázist jelentett, mert jelentős szerepe volt a szerzetesek és polgári rétegek képzésében is. Ennek következményeként hosszú ideig a legkiválóbb tudósok egyben szerzetesek is voltak. *A középkori kultúra két részre oszlott: a triviumra és a quadriviumra. A trivium a grammatikát, a dialektikát és a retorikát; a quadrivium pedig az aritmetikát, a geometriát, a muzsikát énekel és az asztronómiát foglalta magába.* A középkori iskolarendszeren és kultúreszményen belül is kiéleződtek azok az ellentmondások, amelyek már az ókori felfogásokat is jellemezték. *A techmének és általában a munkának nincs igazi kulturális szerepe.*

A reneszánsz lényegében az ókor kulturális fejlődésének az ókori kultúra fogalomrendszerének a visszahozatalát jelentette. A polgári fejlődés korszakának úttörői igyekeztek a kultúrát megszabadítani a kultikus tendenciáktól, és eltüntetni azt a szakadékot, amely a teória és techmé illetve poézis között kialakult. A polgárság a társadalmi élet és a modern technikai fejlődés ésszerű szabályozását tűzte ki célul. A kulturális fejlődés segítette megoldani a technikai haladás problémáit, de ez több helyen is oda vezetett, hogy a társadalomban egyre jobban a technikai civilizáció, a termelőeszközök fejlődése vált uralkodóvá, és ez szükségképpen a szellemi kultúra elszegényedéséhez vezetett.

Az emberiség kultúrája a különböző történelmi korokban a társadalmi- és gazdasági átalakulások függvényében változott, és ez a változás jellemző a testkultúrára is.

2. Testkultúra

Az emberiség történelmi fejlődése folyamán létrehozott azon anyagi és szellemi értékek összessége, amely az ember cselekvéskultúrájában jut kifejezésre. Ebből adódóan a testkultúra az egyetemes kultúra elválaszthatatlan részeként együtt fejlődik az emberiséggel, és előtörténete visszanyúlik abba a korszakba, amikor az ember minden fizikai és szellemi tevékenysége a létért való küzdelemben merült ki.

Testkultúrán az emberiség azon alkotótevékenységét illetve a tevékenységek eredményeinek egységét értelmessük, amely az ember egyre bonyolultabbá váló életviszonyaihoz való szomatikus alkalmazkodó képességének és mozgásműveltségének tökéletesítésében jut kifejezésre.

A testkultúra fogalma nem szűkíthető le az ember fizikumának tökéletesítésére irányuló tevékenységek eredményhalmazára. A testkultúra tevékenység tartalma csak akkor válik érthetővé, ha a fejlődés folyamatában az emberiség fennmaradásának nélkülözhetetlen összetevőjeként értelmezzük.

Amennyiben a testkultúra tartalmát a testgyakorlatok oldaláról vizsgáljuk, nyilvánvalóvá válik az emberi tevékenységformák és a célszerű mozgások közötti dialektikus kapcsolat. A munka és a harci kultúra fejlődése el-

¹ Kultúra = az emberiség által létrehozott anyagi és szellemi értékek összessége (Larousse Akadémia, Budapest. 1994. II. 579.p.)

vitathatatlanul a cselekvéskultúra fejlődésének eredménye, ami az emberi tudás gyarapodásával egyaránt kihatott a munka- és harci eszközök és az emberi mozgások fejlődésére is.

2.1. A testgyakorlatok

A testnevelés- és sporttevékenység tartalmát képező testgyakorlatok az emberiség fejlődése során, az életben maradás feltételeit biztosító legtermészetesebb mozgásformákból, a létfenntartáshoz elengedhetetlenül szükséges helyzet- és helyváltoztató mozgásokból, munka- és harci tevékenységekből alakultak ki.

A különböző készségeket kezdetben a valóság tartalom jellemezte, ami annyit jelentett, hogy az emberek valós munka- és harci eszközökkel igazi munka- és harci folyamatokban szerezték meg a szükséges tudásukat, felkészültségüket.

Később, olyan „valóság-hű” tevékenységeket gyakoroltak, amelyek a munkában és a harcban is szinte ugyanúgy előfordultak. Ez már a fejlődés eredményének tekinthető, mivel a gyakorlás során a fontosabb tevékenységformák kiemelt szerepet kaptak és külön is gyakorolták őket, ami kihatott az egész tevékenység eredményességére.

Az ember komplex tevékenységéből tehát először a célszerű mozgások, készségek azon csoportja vált ki, amely döntő szerepet játszott a létért, a fennmaradásért folytatott küzdelemben. Ezek a készségek elsősorban a táplálék megszerzéséhez (halászat, vadászat, állattartás, földművelés stb.) és a létért folytatott harchoz kapcsolódtak. A nevelés során *a szülők a gyerekekkel olyan feladatok megoldását gyakoroltatták* (valóság-hű körülmények között és valós eszközökkel), amelyek *a tényleges munkában és harcban is előfordultak*, és ezzel készítették fel őket a munkában és a harcban való eredményes helytállásra. Itt az egyes készségek még komplex tevékenységben, természetes körülmények között jelennek meg.

A futás, az ugrás, a dobás, a birkózás stb. még azt jelenti, hogy :

- terepen fegyverzetben futnak;
- árkot, patakot vagy bokrot ugranak át;
- vadat ejtenek el valamilyen dobóeszközzel vagy íjjal és
- a birkózás is ütésekkel, rúgásokkal vegyes tusakodás.

A fejlődés során a komplex készségekből fokozatosan kivált a döntő fontosságú feladat, a döntő mozzanat. Így például a tusakodásból különböző küzdősportok, az árkok és akadályok átugrásából pedig az atlétikai ugrások alakultak ki. Lényegében ezek a testgyakorlatok azok, amelyekből ma az iskolai testnevelés, a rekreáció és a versenysport a tartalmát, a testnevelés-tudomány pedig a témáját meríti.

Ha az emberiség történetében (a különböző berendezkedésű társadalmakban) a testkultúra fejlődését nyomon követjük, akkor azt tapasztaljuk, hogy az egyes történelmi korszakokban, annak függvényében, ahogy korszerűbbé váltak a munka- és harci-eszközök és módszerek, úgy változtak az ifjúság felkészítésében felhasznált testgyakorlatok is. A létfenntartás körülményeinek jelentős változását eredményező társadalmi- gazdasági változások elengedhetetlenül szükségessé tették a testkultúra, a cselekvéskultúra fejlődését is.

2.2. A testkultúra fejlődésének jelentős szakaszai

Ezen fejlődési szakaszok nem kapcsolhatók konkrét történelmi korokhoz, vagy népekhez. Az egyes fejlődési szakaszokra jellemző jelenségek bizonyos esetekben még napjainkban is előfordulnak.

2.2.1. Első szakasz

Az emberiség létét ekkor még az határozta meg, hogy milyen mértékben képes alkalmazkodni a környezetéhez, a meglévő kezdetleges eszközeivel és módszereivel képes-e sikerrel megvívni csatáit, megszerezni táplálékát. Az életre történő felkészülésben kiemelt hangsúlyt kapott a fizikai képességek (koordinációs és kondicionális) és készségek konkrét munka- és harci feladatokkal és azok utánzásával történő fejlesztése és elsajátítása.

Napjainkban a speciális katonai kiképzés és a túlélő táborok célja is részben ugyanez.

Az emberi lét szempontjából ebben a szakaszban döntő jelentőséggel bír a jellem és a fizikai felkészültség.

2.2.2. Második szakasz

A társadalmi gazdasági fejlődés, a tudományos-technikai haladás (a tudás) eredményeként a munka- és harci eszközök és módszerek nagymértékű fejlődése, a feladatok differenciálódása elengedhetetlenül szükségessé tette (az egyén társadalomban elfoglalt helye szerint), a feladatok eredményes megoldásához szükséges szellemi képességek fejlesztését is. Fokozatosan megváltozott a testgyakorlatok, a fizikai képességek fejlesztésének helye és szerepe a társadalom értékítéletében és így a felnövekvő ifjúság nevelésében is.

Az erőviszonyokban és életfeltételekben végbement változások hatása a teljesítmény értékrendben és a testkultúrában is kifejezésre jutott. A társadalmak differenciálódásával jelentősen megváltoztak az egyes társadalmi csoportokkal és az egyénnel kapcsolatos elvárások. Ennek megfelelően jelentősen megváltozott a testi neveléssel, a testkultúrával szemben támasztott társadalmi igény is.

Jelentős eltérések tapasztalhatók az egyén társadalmi ranglétrán elfoglalt helye, foglalkozása stb. szerint.

Ebben a szakaszban -az egyén társadalmi helyzetétől függően- a létfeltételek biztosításának még mindig igen fontos, de már nem meghatározó jelentőségű feltétele a fizikai képességek fejlettsége.

2.2.3. Harmadik szakasz

Ebben a szakaszban, a jóléti társadalmak megteremtésével lehetővé vált az emberi élet- és munkakörülmények olyan mértékű megváltoztatása, ami nagymértékben csökkentette a létfeltételek megteremtéséhez szükséges fizikai munka izomenergia igényét, és az egyre romló természeti környezeti hatásokhoz történő aktív alkalmazkodás szükségességét. Ezáltal az élethez elengedhetetlenül szükséges biológiai aktivitás és az egyes munkakörök ellátásához szükséges képességek biztosítása mesterséges úton kell, hogy megtörténjen. (óvodai-, iskolai testnevelés, katonai- és egyéb speciális felkészítés stb.)

Ebben a szakaszban a társadalmi beilleszkedés és a létfenntartás biztosítása szempontjából egyre nagyobb jelentőséggel bír a speciális fizikai felkészültséggel párosuló elméleti tudás.

Az emberi törekvésekre mindinkább az válik jellemzővé, hogy a tudományos eredményeket és a természet erőit úgy igyekeznek szolgálatába állítani, hogy az életét kényelmesebbé és "biztonságosabbá" tegye. A fejlett kultúrával rendelkező társadalmak ennek figyelembevételével szervezték meg és alakították ki iskoláik oktatási rendjét és infrastruktúráját, annak biztos tudatában, hogy az iskolában kialakított szokásrendszer hatással lesz az egész társadalom boldogulására.

Ezzel szemben Magyarországon -minden eddigi intézkedés ellenére- a természeti környezet felelőtlen károsítása és az ember biológiai értékének nagymértékű csökkenése, a biológiai vagyon elherdálása jellemző. Úgy tűnik, hogy az ön- és környezetpusztító gépezetünk sebességváltóját a lehető legmagasabb fokozatra állítva, teljes gőzzel száguldva rohanunk a saját vesztünkbe.

De vajon meg lehet-e állítani ezt a pokoli gépezetet? Tesznek-e valamit legjobb gondolkodóink (elsősorban tudós orvosprofesszoraink, akik tényfeltáró kutatási eredményeikkel mindezt számtalanszor bebizonyították) és az állam felelős vezetői, akiknek kötelességük lenne mindent megtenni a nemzet jövője érdekében, hogy ez a folyamat legalább mérséklődjön?

Az eredmények az eredménytelenséget bizonyítják. Magyarországon a helyzet sajnálatos módon évről-évre romlik. Amit számtalan tanulmány és tudományos konferencián elhangzott beszéd is bizonyít.

"Az angol-szász faj nevelési elveiért lelkesedtünk, és belső meggyőződés erejével indítottunk harcot a szabadtéri sportok érdekében. Legközelebbi célunk volt: kiragadni az ifjúságot a mérgezett levegőjű zárt helyiségekből a napsugaras friss levegőre, hogy sportjátékaiban élvezze a szabadságot és tanulja meg becsülni a munkát.

Egész Európában akció indult meg az ifjúságért, amelyet az élvhajhászás, az éjjeli tivornyahelyek, az alkohol, a nikotin az erkölcsi és fizikai züllés szélére juttattak" írja Gerentsér László dr. 1911-ben megjelent Atlétika könyvében.

Dr. Benedek György a SzOTE Élettani Intézetének tanszékvezető professzora 1990-ben a Szent-Györgyi Albert Tudományos Emlékülésen a következő szavakkal kezdte beszédét:

"A Szent-Györgyi Albert nevet viselő Orvosegyetemen, nagynevű hajdani elődöm Dr. Veres Elemér professzor óta hagyomány, hogy az élettan nyilvános és rendes tanárai a sportélettannal és az egyetemi ifjúság egészségi állapotával is foglalkozzanak. Úgy vélem, hogy a konferencia rendezői e hagyomány jegyében kértek fel jelen előadás megtartására, amely megtiszteltetést hálásan köszönöm. "Majd így folytatta: ***"Előadásom háttérét nem lehet borúsabbra festeni, mint ahogy a valóság mutatja. Hazánkban tízévenként egy évvel romlik a férfiak várható élettartama, rohamosan fokozódik a középkorú népesség cardiovascularis morbiditása². Úgy tűnik, hogy az a bizonyos 22 milliárd dolláros adósság, amelyet a múltból örököltünk, az előttünk álló problémákat jelképező jéghegynek csak a csúcsa. A felszín alatt egy fizikailag és mentálisan súlyos károsodást szenvedett népesség szolgáltatja az igazi problémát, amivel jelenleg szembe kell nézni."*** (Benedek 1990.21.p.)

Magyarországon a férfiak születéskor várható élettartama 1985-ben 65.1 év volt, ami közel 10 évvel alacsonyabb a fejlett országokban tapasztaltaknál. A halandóság vizsgálata azt mutatja, hogy 1964 óta a férfiaknál 25 éves kortól felfelé minden korcsoportban romlott a helyzet. ***A 40-49 éves férfiaknál 1964-1985 között a halálási arány 108 százalékkal emelkedett.***

² *Cardiovasculáris morbiditás* = szív és érrendszeri a megbetegedések arányszáma

3. Alapfogalmak értelmezése

A testnevelés- és sporttudományok fogalmkészletének kialakulása nem hasonlítható össze a klasszikus tudományok több évszázados gyakorlatával. A klasszikus tudományok fejlődésére jellemző kontinuitás lehetővé és szükségessé is tette, hogy az ismeretanyag gyarapodásával párhuzamosan együtt fejlődjön a fogalmkészlet is.

A testnevelés- és sport az ember mindennapi életéhez szükséges munka- és harci tevékenységből, gyakorlataiból nyerte cselekvéstartalmát, és csak az elmúlt évszázadokban vált "önálló" művelődési területté. A fejlődés során érvényesülő hatások (katonai, pedagógiai, egészségügyi stb.), a megjelenő különböző irányzatok (a Jahn-féle német, Ling-féle svéd stb.) és a modern teljesítménysport színrelépése nagy szerepet játszott a fogalomrendszer jelentéstartalmának változásában és a jelenlegi szaknyelv kialakulásában is.

A katonai hatást mutatja például az, hogy a porosz katonai győzelmeket a történészek és a katonai teoretikusok is a német tornamozgalommal hozták összefüggésbe, aminek nagy szerepe volt abban, hogy a Jahn-féle tornafelfogást valló egyesületek Európa-szerte elszaporodtak.

Az iskolai tornaoktatás testneveléssé fejlesztéséhez az első lépést az Országos Közegészségügyi Egyesület tette, amikor 1889-ben rámutatott az atlétika és a szabadtéri játékok fizikai erőnlét és akarat-erkölcs nevelő sajátosságaira.

3.1. Testi nevelés (szomatikus nevelés)

A nevelés egységes területén belül (értelmi-, erkölcsi-, esztétikai-, testi- és munkára nevelés) egy sajátos nevelési terület, amely felöleli mindazon intézkedéseket és tevékenységeket, amelyek az emberi szervezet harmonikus fejlődési feltételeinek megteremtésére, az egészség megszilárdítására és a fizikai aktivitás megalapozására irányulnak. Ide tartozik a munka- és restitutionós idő helyes arányának biztosítása, a szellemi és fizikai terhelés mennyiségének és minőségének meghatározása, az egészséges étkezési szokások kialakítása, a tisztálkodás, az öltözködés stb.

A testi nevelés feladatainak megvalósítása nem csak a pedagógusok és főleg nem csak a testnevelő tanárok kötelessége és feladata, hanem az egész társadalomé.

A mindenkori társadalom meghatározza azokat a nevelési- és oktatási célokat és feladatokat, amelyek megvalósítása révén a gyermek képessé válik a társadalmi alaptevékenységek elsajátítására, a társadalmi életre. A nevelés középpontjában mindenkor az alkotótevékenység kell, hogy álljon.

John Dewey azt vallja, hogy „A nevelés folyamata már a születés pillanatában megkezdődik, folyamatosan fejleszt az egyén szellemi erőit, átítatja az ember öntudatát, alakítja szokásait és nézeteit, felkelti érzéseit és érzelmeit”. Véleménye szerint „az egyedüli igaz nevelés akkor valósul meg, ha a gyermek szellemi erőit annak a társadalmi környezetnek az igényei formálják, amelyben él. Ezek az igények ösztönzik arra, hogy a közösség tagjaként cselekedjen, s magát abból a szempontból ítélje meg, hogy mennyire van hasznára a közösségnek. A cselekvései által kiváltott reakciókból tudja meg, hogy ezeknek a cselekvéseknek mi a társadalmi jelentőségük. A bennük rejlő érték visszatükröződik magukra a cselekedetekre.” (John Dewey 1976.)

A legjobban szervezett intézményes nevelés sem tud teljes mértékben elszakadni attól a folyamattól, amely során a gyermek fokozatosan sajátítja el környezete szokásrendszerét, csak annak megszervezésére, illetve differenciálására vállalkozhat.

Az iskolai nevelésnek, oktatásnak és képzésnek az életre kell felkészítenie a tanulókat és mindennek az alapja az adott társadalmi élet.

Az iskolai nevelés tartalmát a különböző műveltségterületek ismeretanyaga, a tananyaga képezi. A tartalmi differenciálódás eredményeként *az egyes műveltségterületek cél- és feladatrendszere konkrét iskolai tantárgyak formájában jelenik meg.*

3.2. Testnevelés, sport és rekreáció

A testnevelés szavunk a testi gyakorlás, testnek gyakorlás, testgyakorlás, testgyakorlás szóból ered és jelentéstartalma is leginkább annak felel meg. A XVIII-XIX. Században kezd elterjedni a fogalom, de ekkor még „a testnek kézi munkák által való gyakorlását” is ide számítják. (Zsoldos János: 1814; Kis János: 1817). Ebben az időszakban párhuzamos kifejezése a testgyakorlásnak, a gimnasztika, az athletica (a maitól jelentősen eltérő jelentéstartalommal), a testi pallérozás, a testi nevelés, a testnek nevelése, a testi művelés és a testedzés is. A testnevelés szó is megjelenik a századforduló éveiben. „A testnevelés ügye hazánkban”. (Turjay: 1893.)

Az 1868. évi XXXVIII. tc. amely kötelezővé teszi a testi nevelést a testgyakorlás és testgyakorlat szavakat rögzítette a hivatalos nyelvben, ezzel adott nevet a tantárgynak. Ezek terminus technikusok (szakkifejezések) tartották magukat egészen az „eltornászosodás” koráig.

A még napjainkban is gyakran hallható "tornaóra", illetve "tornatanár" elnevezés abból adódik, hogy a torna korábban egészen más jelentéstartalommal bírt, mint jelenleg.

"Testgyakorlattal alatt értjük azon szabályok előadását, melyek szerint testünket s annak egyes részeit tartanunk és különféle mozgásokba hoznunk kell, hogy testileg annál erősebb s ügyesebbek legyünk. A testgyakorlat, testgyakorlás másképp (idegen szóval) torna, tornázás, (tornászás), tornászat, vagy gimnasztikának nevezetik; a testgyakorlattal pedig tornatan, tornásztannak" (Márki József 1873.)

A testgyakorlattal felosztása:

- Szabad gyakorlatok
- Rendgyakorlatok
- Gyakorlatok kézi eszközökkel
- Testgyakorlatok alkotványokon
- Baráti és ellenes gyakorlatok
- Testgyakorlatok, melyek szorosan a tornászat körébe nem tartoznak
- Tornajátékok

A "testgyakorlattal, tornásztannal" fenti (1873-as) felosztásából is kitűnik, hogy lényegében a mai testnevelésünk alapjait is ezek a gyakorlatsoportok alkotják, csak nem minden esetben maradt meg az elnevezés, és a fejlődéssel korszerűsödött a tartalom és változott a fogalomrendszer is.

A "testgyakorlatok alkotványokon" kategóriába tartoztak pl. a mai torna alapjait képező gyakorlatok:

- a lengőgyakorlatok,
- az ugrási gyakorlatok ugró állványokon,
- gyakorlatok függélyes póznákon (rudakon),
- gyakorlatok függő sima kötélén,
- hinta-gyakorlatok,
- korlát gyakorlatok (tenyéren állási-, könyöklési- és függési gyakorlatok),
- nyújtó és lebegő nyújtó gyakorlatok.

A "baráti és ellenes gyakorlatok" pl.: a gúla (baráti) és a birkózás, küzdő játékok stb. (ellenes)

A tornászat körébe szorosan nem tartozó gyakorlatok, pl.: a fürdés, úszás, korcsolyázás.

A tornajátékok tartalmazták a labdajátékokat és a népi játékokat.

A fentiekből kitűnik, hogy az atlétika mozgásanyagán kívül minden olyan sportágcsoporthoz megjelent a testgyakorlattal belül is, ami a mai testnevelés eszköztárságát képezi. Az atlétika meghonosítása a századforduló éveiben erősödött fel.

A sport szót elsősorban azok a főurak használták, akik külföldön jártak, mert csak ők „sportoltak”, csak nekik volt rá idejük és pénzük. Fogalomkörébe akkor még a mulatságok nagyon sok fajtája tartozott. Lényege a játék, a szórakozás és a mulatság volt. Nem feltétlenül járt együtt testgyakorlással. Ilyenek voltak pl.: a lósport, békasport, tűzoltási sport, fogolysport stb.

A sport megnevezést a mindennapi életben is annyiféle értelemben használták és használják, hogy már szinte követhetetlen. Van: diáksport, versenysport, élsport, szabadidő sport, tömegsport stb., de gyakori a negatív értelemben történő megjelenése is: pl. valaki sportot űz a lopásból, csalásból, hazudozásból stb.

A testnevelést és a sportot sokan és sokféleképpen definiálták az elmúlt évtizedekben. A fogalom rövid meghatározása azonban -ha az általánosságokra is kitérünk- nem teszi lehetővé, hogy a testnevelés és a sport legjellemzőbb sajátosságai és különbözőségei megfelelő hangsúlyt kapjanak. Ezért a definíciók után kitérünk néhány jellemző azonosságra és eltérésre.

3.3. Meghatározások

3.3.1. Testnevelés:

A testnevelés jelentéstartalmának jelenlegi értelmezéséből a következő két példát mutatjuk be: "a testnevelés olyan céltudatos, tervszerűen irányított nevelési folyamat, amely sajátos művelődéstartalmával (mozgásos játékok, testgyakorlatok, sportági cselekvésrendszerek és az ezekhez tartozó elméleti ismeretek) a mindenoldalúan képzett személyiség kialakítására irányul, előremutatónan meghatározott társadalmi célok alapján". (Báthori 1985.37.)

A Testnevelési Világmanifesztum (FIEP) 1971-ben a következőkben határozta meg a testnevelés fogalmát: "A testnevelés a nevelés azon eleme, amely szisztematikusan használja fel a fizikai tevékenységet és a természetes közegek (levegő, víz, napfény stb.) hatását." (Nagy Gy. 1978.9.p.)

3.3.2. Sport:

Bánhidi Zoltán „A magyar sportnyelv története és jelene” című könyvében a következőket írja:
„A szó megjelenésekor az egyidejű angol szótárakból a jelentésbeli sorrend így következethető ki:

1. 'tréfa',
2. 'játék',
3. 'szórakozás',
4. 'vidéki mulatság',
5. 'testi erőgyakorlatok'
6. 'vadászat és halászat' (leginkább többes számban)

„A sport szó csak a XIX. Század második felében tűnik fel nyelvünkben. Ettől kezdve azonban pontosan végigkísérhetjük jelentésfejlődését napjainkig, eljutva a **leghivatalosabb nyelvi meghatározáshoz**, a Magyar Nyelv Értelmező Szótárához:

1. *A testi erőnek, ügyességnek, gyorsaságnak stb. alkalmazásával, felhasználásával végzett olyan tevékenység, amely nem számít munkának, s amelynek célja a testi és lelki erők, képességek harmonikus fejlesztése, ill. versenyszerű összecsapásokon való bemutatása.*
 - a) *A szellemi képességeket fejlesztő, kedvtelésből, gyak. mérkőzés keretében űzött tevékenység (pl. bridzselés, sakkozás).*
2. *E tevékenység szervezeti formája a vele kapcsolatos intézményekkel, sportolókkal együtt; sportélet.*
3. *Sportág.*
4. *(sajtó) Ennek keretében rendezett verseny, ill. mérkőzések, sportesemények összessége.*
5. *(átv. biz) kedvtelés, szórakozás*
 - a. *(átv, biz, rosszalló) Olyan erkölcsi magatartás, indíték, amely haszonra, előnyre nem tekintve, öncélúan, puszta szórakozásból, szeszélyből valami rosszra irányul, ill. az ilyen indíték alapján végzett cselekvés.*”

Kun László "a közvetlen termelési folyamattól elkülönült, társadalmi szinten jelentkező emocionális töltésű, feszültségkeltő és levezető cselekvésformák integrált rendszere, amely a történelmi tapasztalatok alapján kialakult normáival és teljesítményfokozataival képes kibontakoztatni a személyiségben rejlő energiát és kifejezni annak az adott kor színvonalán jelentkező szabad játékát; visszatükrözi az életmód, az egészségügy, a termelés és a technika szükségleteit, hozzásegít az önmagán kísérletező ember mozgásműveltségének tökéletesítéséhez." (1984. 380.p.)

Rókusfalvy Pál A Sport és Testnevelés Világtanács az UNESCO-val együttműködve 1972-ben adta ki a "Kiáltvány a sportról" című anyagát, amelyben a sport lényegét a következőképpen határozza meg: "**Minden testi tevékenység, amely a játék tulajdonságaival rendelkezik és az önmagunkkal, másokkal vagy a természeti elemekkel való küzdelemnek lehetőségét magában foglalja - sport**".(1981.41.p.)

3.3.3. Rekreáció:

"Azokat az egyéni és társadalmi érdekeket kielégítő pozitív magatartásformákat, amelyek az ember jó fizikai, szellemi és szociális közérzetének megteremtésére, a hatékony cselekvőképesség, optimális teljesítményképesség újratermelésére, illetve felújítására irányulnak, rekreációnak nevezzük. A testnevelés és sport eszközrendszerével végzett rekreációs tevékenységet pedig sportrekreációnak nevezzük." (Báthori 1985.20.p.)

Azonosságok és eltérések:

A három tevékenységi terület között nem vonhatók éles határvonalak, tartalmi és formai szempontból is nagyon sok a hasonlóság és az azonosság. Ugyanazon személyek tevékenysége, ugyanazon testgyakorlatok és környezeti feltételek mellett a feladatok és célkitűzések aspektusából egészen más megvilágítást kap.

A testnevelés, a sport és a rekreáció eszközrendszere, szervezeti formái, célja és feladata:

Eszközrendszer:

Mindhárom terület legalapvetőbb eszközrendszerét a testgyakorlatok és a természet erői képezik.

- a) A testnevelés a testgyakorlatokat és a természet erőit célszerű pedagógiai-, pszichológiai módszerek alkalmazásával a **társadalmi elvárások megvalósítása érdekében használja fel.**
- b) A sport a testgyakorlatoknak és a természet erőinek azt a körét használja fel edzői-, sportorvosi és sportpszichológusi irányítással, **amely a speciális teljesítménycéljára a legalkalmasabb.**
- c) A rekreáció a testgyakorlatokat és a természet erőit a szórakozásra, kikapcsolódásra, kedvtelésre, egyszerűen **a szervezet helyreállító folyamatainak serkentésére** használja fel.

Szervezeti keretek:

- a) A **testnevelés iskolai** tanrendben előírt **tantárgy** kötelező óraszámával.
- b) A **sport egyesületekhez** és sportkörökhöz **kapcsolódó** szakosztályokban folyó felkészülést követő **versenytevékenység.**
- c) A **rekreáció** a testedzés olyan jellegzetes formája, amely **nem szükségszerűen kapcsolódik** (kapcsolódhat) **intézményekhez.**

Cél és feladat:

a/ A testnevelés célja és feladata, hogy sajátos eszközrendszerével (a testgyakorlatok különböző körülmények között történő felhasználásával, és a korszerű pedagógiai-pszichológiai módszerek alkalmazásával) **fejlessze a tanulók képességeit, alakítsa ki készségrendszerét és járuljon hozzá a pozitív akarat-erkölcsi tulajdonságok kifejléséhez, a negatív személyiségjegyek visszaszorításához.** A mindenkori társadalom igényeinek megfelelően, az életkori sajátosságokat figyelembe véve alapozza meg a tanulók cselekvésbiztonságát, teremtsen meg a testneveléshez, a sporttevékenységhez és a fizikai munkához való pozitív viszonyulás értelmi, érzelmi és pszichomotoros alapjait. A testnevelésnek nem célja a konkrét sporttechnikák oktatása, a testnevelő tanár szabadsága és felelőssége annak a mozgásanyagának, konkrét feladatnak a kiválasztása, amely az adott körülmények között a részfeladatok megoldására, a célok elérésére a legalkalmasabb. **A sportágak mozgás- és elméleti ismeretanyaga felhasználható eszköz, és nem cél.** Ugyanígy nem célja a testnevelésnek az sem, hogy a tanulók sporteredményeit fejlessze. A fejlődés, az eredményesség a jól felkészült, lelkiismeretes testnevelő tanár szakmai-pedagógiai munkájának, a tanár és tanítvány együttműködésének törvényszerű velejárója. A kiemelkedő teljesítmény (sporteredmény) tehát nem cél, hanem a tanuló sportágspecifikus adottságainak, képességeinek és a szakmai-pedagógiai tevékenység stb. optimális konstellációjának törvényszerű következménye.

b/ A sport szakszövetségekhez, egyesületekhez, szakosztályokhoz kapcsolódó szabályok által meghatározott tevékenység. Célja és feladata az elért eredmények túlszárnyalása és az ellenfelek legyőzése. Ennek érdekében használja fel mindazon edzésszereket és módszereket, amelyeket az érvényes szabályok lehetővé tesznek. A sport reprezentálja -több szempontból is- az emberi alkalmazkodóképességben és teljesítőképességben rejlő lehetőségeket. A határteljesítmény, a csúcspont megközelítése az élet bármely területén igen sok veszélyt rejt magában, de ez a fejlődés nélkülözhetetlen velejárója. A jelenlegi és egyre javuló eredmények túlszárnyalása elképzelhetetlen a tudományos-technikai fejlődés eredményeinek felhasználása nélkül. A sporttevékenység tudományos háttérrel ma már interdiszciplináris kutatócsoportok biztosítják. A sport azonban nem csak kap a tudományoktól, hanem jelentősen hozzá is járul azok fejlődéséhez.

c/ A rekreáció célja és feladata a kikapcsolódás, a felfrissülés, a munkavégző képesség helyreállítása, valamint az életkortól és beállítódástól függően a fizikai képességek fejlesztése, vagy csak az edzettségi állapot szinten tartása. Valamennyi testedzéssel kapcsolatos tevékenység idesorolható, amit szabadidőben kedvtelésből, kikapcsolódásként, fitnesz állapotunk fenntartása érdekében végzünk. A rekreáció gyakorlatanyagát a természetes mozgások és a sportmozgások köréből meríti. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a sportági mozgásformákból rendezett versenyek egyben meg is felelnek a sport kritériumrendszerének.

Példák a testnevelés, a sport és a rekreáció értelmezésére a fentiekben megfogalmazott feltételeknek megfelelően:

- Ha **Nagy Béla 14 éves tanuló** az iskola sportpályáján **Kovács Jenő testnevelő tanár által vezetett testnevelés órán magasat ugrik**, akkor a magasugrás (testgyakorlat) képességfejlesztő, készségalkotó (a technika elsajátításával) és akarat-erkölcsi tulajdonságokat befolyásoló hatása érvényesül. A testnevelés órák felmérő versenyei nem sportversenyek!

- Ha **Nagy Béla 14 éves sportoló** (tanuló), mint a Diák Sportegyesület igazolt versenyzője **gyakorolja a magasugrást (edz)** az iskola sportpályáján **Kovács Jenő edző** (testnevelő tanár) **szakmai irányításával**, akkor a gyakorlás feladata lehet a technika csiszolása, az ugró-állóképesség fejlesztése, stb. Célja pedig a versenyre történő felkészülés. Nem sportol tehát, hanem felkészül a sporttevékenységre, edzésen vesz részt. **Amennyiben a DSE a MASZ versenyszabályai által meghatározott feltételeknek megfelelő versenykiírás szerint versenyt rendez, és azon Nagy Béla, mint benevezett versenyző részt vesz, beszélhetünk sportversenyről, illetve sporttevékenységről.**

ről. Nagy Béla azáltal válik sportolóvá, hogy megfelel valamely sportági szakszövetség sportolóira vonatkozó feltételeinek.

A sport- és a sporthoz kapcsolódó tevékenységek, kifejezések jelentéstartalma napjainkig oly nagymértékben bővült, olyan szerteágazóvá vált, hogy a korábbi definíciók már csak részben vagy egyáltalán nem fejezik ki a tevékenység (a sport), a tevékenységet űző személyek (sportoló), a tevékenységet összefogó szervezetek (sportegyesületek) legjellemzőbb sajátosságait, tulajdonságait.

Az értelmezést megtehetnénk akármelyik klasszikus tudomány mintájára. Ha például a matematikáról, mint iskolai tantárgyról beszélünk, akkor mindenki tudja, hogy a tudomány azon alapvető ismereteiről van szó, amit az iskolában a tanulóknak el kell sajátítaniuk, és a tanítás-tanulás folyamata éppúgy nem tudományos tevékenység, mint ahogy a tanár sem szükségképpen tudós, és a tanuló nem tudományos kutató. Ahhoz, hogy valakire azt mondhassuk tanár meg kell felelnie az előírt feltételeknek és ez nem merül ki abban, hogy ő tanít. Alapfeltétel a megfelelő szakmai- és pedagógiai felkészültség (iskolai végzettség) és a képezésnek megfelelő tevékenység.

A sportolóknak napjainkban ugyanúgy egy sor feltételnek meg kell hogy feleljenek, mint a más tevékenységi területek művelőinek.

- Ha Nagy Béla 14 éves sportoló-tanuló és Kovács Jenő edző-testnevelő tanár délután az iskola sportpályáján lánbtenisz mérkőzést játszik, az Nagy Béla számára lehet a sportedzés része, Kovács Jenő részére pedig rekreáció, de nem sporttevékenység. A mozgásos rekreáció sokkal inkább kifejezője lehetne azoknak a tevékenységi formáknak, amik nem kötődnek konkrét szakszövetségekhez és feltételekhez.

3.4. Mozgásműveltség

Kálmánchey Z. (1972.) megfogalmazása szerint "a mozgásműveltség a testkultúra körébe eső objektív kulturális javak egy részének szubjektív, egyéni elsajátítása, illetve annak színvonala, ami a mozgásos cselekvés eredményességének mértékében nyilvánul meg."

3.5. Mozgásintelligencia

A mozgásintelligencia a motoros tudás gyors- és célszerű alkalmazásának képessége. Minél magasabb szintű az egyén mozgásműveltsége, annál inkább feltételezhető a különböző helyzetekhez történő gyors- és célszerű motoros adaptációja, a mozgásos feladatok kreatív megoldása. Az intelligenciának feltétele a műveltség, de a mozgásos feladatok megoldásával kapcsolatban is elmondható, hogy nem minden művelt egyén szükségszerűen intelligens is.

3.6. Testgyakorlatok

"A testgyakorlatok az emberi teljesítőképesség és egészség fejlesztése érdekében a testkultúra területén kialakult és alkalmazott mozgásos cselekvések, amelyek az ember testmozgási lehetőségein alapuló helyzetekkel, hely- és helyzetváltoztatásokkal vannak összefüggésben." (Báthori B. 1984. 73.p)

Báthori a testgyakorlatokhoz sorolja: az alapvető mozgáskészségeket és mozgásformákat; a gimnasztikát, a cél- a rávezető- és a testi deformitásokat javító gyakorlatokat, de külön kategóriákban tárgyalja a mozgásos játékokat és a sportágakat.

3.7. Mozgás és cselekvés

A tudatos emberi mozgás a cselekvés eszköze. A mozgató szervrendszerünk működtetésével mindig valamilyen feladatot kell megoldanunk, ami feltételezi a központi idegrendszer cselekvésprogramot szabályozó szerepét. **A mozgás a tudatosulás alapján válik cselekvéssé.** A sportmozgások szabályozása kétféle lehet: automatikus és tudatos. Az automatikus szabályozásnál a szenzomotoros, a tudatos szabályozásnál pedig a kognitív-motoros reeferenciáció elve érvényesül. A sportmozgások attól, hogy -különösen magas szinten- meglehetősen nagy az automatizált hányad, még cselekvések maradnak, mivel a mozgásokat nem a mozgató szervrendszer, hanem az egész ember végzi és az automatizálódott részmozgások a cselekvés egészébe integrálódnak.

A mozgás mindig csak a végrehajtó személyek aspektusából cselekvés.

3.8. A mozgás szerkezete

A mozgásszerkezet funkcionális egység, amely három összetevőből áll:

- **térbeli,**
- **időbeli és**
- **dinamikai.**

3.8.1. Térbeli összetevők:

- a test helyzete,
- a testrészek kölcsönös helyzete,
- a mozgás iránya, terjedelme és fajtái.

3.8.2. Időbeli összetevők:

- a mozgás időtartama,
- a mozgás sebessége és
- a mozgás ritmusa

3.8.3. Dinamikai összetevők:

- a külső és belső erők kölcsönhatása.

3.9. Mozgáskészség és sporttechnika

A készség az ismeretszerzés folyamatának az ismeretek elsajátításának legmagasabb foka, nem más, mint a tudatos tevékenység automatizált komponense.

Rókusfalvi P. (1974.) meghatározása szerint: „mozgáskészségen olyan tanult cselekvéssorozatot értünk, amely a meghatározott mozgásfeladat gazdaságos és eredményes megoldását, az adott helyzet körülményeinek sztereotípiája és a magasabb idegrendszeri szabályozó központok tehermentesítése segítségével teszi lehetővé”.

A készség nem sajátítható el, hanem a tanulás és a gyakorlás során válik a konkrét elméleti vagy gyakorlati ismeret készség szintű tudássá.

A technika a végrehajtás leggazdaságosabb módja, mozgásminta, mozgásmodell.

A sporttechnikák alatt a gyakorlatban, egyrészt a konkrét sportági cselekvésformákat, másrészt azok készségszintű kivitelezési módját értjük.

Megkülönböztetünk például különböző távolugró technikákat (lépő, guggoló, homorító, ollózó), amiknek pontosan meghatározott mozgásszerkezete (téri-, idői- és dinamikai összetevői) van, és addig, ameddig a cselekvésforma elsajátítása csak a tanulás valamelyik megelőző fázisában (ismeret vagy jártasság szint) tart, nem beszélhetünk technikai tudásról.

A "technikás labdarúgó" jelző például csak azt a játékost illeti meg, aki a labdarúgás technikai elemeit, mint konkrét cselekvésformákat készség szinten sajátította el.

Amikor a sportoló alkati adottságai vagy egyéb ok miatt eltér a technikai mintától, de annak lényeges jegyeit nem változtatja meg, **egyéni stílus**ról beszélünk.

3.10. Sportág

A testgyakorlatok differenciálódása során a jellemző tulajdonságaik alapján kialakult csoportok a testgyakorlati ágak. A testgyakorlati ágak a sport megjelenésével és fejlődésével váltak sportágakká, és ez a folyamat napjainkban is tart. A különböző népi "küzdő - játékok" és "harcművészetek" éppúgy, mint a modern technikát felhasználó tevékenységek (pl.: rádió-iránymérés, búvárúszás stb.) egymás után alakulnak át sportággá.

A sportággá alakulásnak sajátos követelményei vannak.

A sport felosztható:

- sportágcsoportokra (egyéni, csapat, küzdő, technikai stb.)
- sportágakra (atlétika, labdarúgás, birkózás, motorcsónak stb.)
- versenyszámokra (100 m-es gyorsúszás, súlylökés stb.)

A sportágak tevékenysége önálló szervezeti egységekben (pl.: labdarúgó club) vagy egyesületi szakosztályokban folyik. A szakosztályok szakmai tevékenységét a regionális, illetve országos szakszövetségek segítik és irányítják. A szakosztályok kötelesek betartani a szakszövetségi rendelkezéseket és a mindenkor érvényben lévő versenyszabályokat.

3.11. Edzés és edző

Az edzés a teljesítményfokozás tudományosan megalapozott, tervszerűen irányított folyamata, amelynek során fejlesztjük a sportoló teljesítőképességét és teljesítőkészségét.

Az edzés összetevői:

- a motoros képességek sokoldalú és speciális fejlesztése,
- a sporttechnika oktatása és csiszolása,
- pozitív nevelő- és motiváló hatások alkalmazása,
- a táplálkozás és a regenerálódás célszerű formálása.

A terhelés összetevői:

- **intenzitás (ingererősség),**
- **gyakoriság (ingersűrűség),**
- **terjedelem (időtartam),**
- **restitúciós fázis (regenerálódási idő).**

Gyakran használják az edzés és az edző szavak helyett a tréning³ ill. a tréner megjelölést.

Az edző az a szakmai képzettséggel, elméleti és gyakorlati ismeretekkel rendelkező személy, aki sportolók felkészítését irányítja.

3.12. Sportversenyzés

A sportversenyzés olyan szabályok által korlátozott és irányított küzdelem, amelynek döntő motívuma a győzni akarás. Sportversenyeket a sportági szakszövetségek által jóváhagyott versenykiírás alapján lehet szervezni és rendezni.

4. Visszatekintés a testnevelés és sport kialakulására és fejlődésére

A múlt, a jelen és a jövő az élet egyetlen területén sem választható el egymástól. A jelen, amelyből a jövő sarjad, csak a múlt eredményeinek ismeretében, értékeinek elemző feltárása révén válhat termékenyítő erővé. Óriási ismeretanyag (dokumentumok és tapasztalatok) halmozódott fel az elmúlt évek során, és mégis igen gyakran előfordul, hogy a múlt eseményeinek értékelő elemzése nélkül a korábban már bizonyítottan hibás útra lépünk, ugyanazon hibákat újból és újból elkövetjük.

Ahhoz, hogy a változásokat, a fejlődést értékelni tudjuk, meg kell ismerkednünk mindazokkal a körülményekkel (a történelmi korok hatalmi harcai; egyének és csoportok érdekei, az állam törekvései stb.), amelyek segítői illetve akadályozói voltak az iskolai testnevelés, a testnevelő tanárképzés és a sport kialakulásának és fejlődésének.

A testnevelés- és sport fejlődése szempontjából elvitathatatlanul a legfontosabb kérdések közé tartozik az iskolai testnevelés, a versenysport és a szakemberképzés helyzete, amit döntően mindenkor a politikai érdekek határoztak meg. *A testnevelés és a sport fejlődésének jelentős mérföldkövét jelentette a szervezett iskolai testnevelés bevezetése, a versenysport egyre népszerűbbé válása és a megfelelő, elméleti- és gyakorlati felkészültséggel és tapasztalattal rendelkező szakemberek megjelenése.*

A következő áttekintésben azt szeretnénk megvilágítani (nagy vonalakban), hogy a magyar testnevelés és sport fejlődése milyen kapcsolatban volt a történelmi eseményekkel, és mely tényezők játszottak kiemelkedő szerepet a változásokban.

4.1. Az I. Ratio Educationis hatása az iskolai testgyakorlásra (1777-1833-ig)

A XVIII. század magyar iskoláinak nagy része a jezsuiták és a piaristák kezén volt. A jezsuita oktatók a fejlesztő hatású testgyakorlatok helyett aszkétikus gyakorlatokkal sanyargatták tanítványaikat, és iskoláikból teljesen kizorult a testgyakorlás.

A protestáns iskolák is elmaradtak a fejlődésben. Apáczai és Comenius sokoldalú nevelésre irányuló törekvései szinte teljesen feledésbe merültek. A különböző testgyakorlatok főleg a szünnapok és szabad délutánok program-

³ A training angolszász eredetű szó, ami felkészülést jelent.

jában szerepeltek. Ezekről a szabadnapokról *Mátyus István* így ír: **"...a tanulóknak minden héten recreatoria való napok engedtetnek, melyeken magokat a test gyakorlásaival mulathassák."**

(Ma is gyakran találkozunk hasonló elképzelésekkel, amelyek szerint a tanulók testnevelését a nem létező szabad délutánokon és szünnapokon kellene megoldani, mert a tanítási órák "fontosabb" dolgokra kellene.)

Az iskolai testnevelés megvalósításának első csirái a Ratio Educationisban találhatóak. Ezt megelőzően a testnevelésre a magyar iskolákban jóformán semmi gondot sem fordítottak.

A XVIII. század felvilágosult uralkodói már nem nyugodtak bele, hogy az iskolákban az egyházak által meghatározott egyoldalú, formális oktatás kizárólagossága érvényesüljön. Mindent elkövettek annak érdekében, hogy a nevelésügyet állami felügyelet alá helyezték. A felvilágosult abszolutizmus eszméit uralkodásának második felében Mária Terézia (1740 -1780) is magáévá tette. Ennek következménye volt a jezsuita rend feloszlatása (1773-ban) és az első átfogó iskolaügyi rendelet, **a Ratio Educationis kiadása (1777.)**

A Ratio Educationis intézkedik a tanulók egészségvédelméről, testi erejük fejlesztéséről és a munkára nevelésről: **"... az ifjak nevelésének és oktatásának során elsősorban arra kell törekedni, hogy királyhű és a haza számára hasznos állampolgárokká váljanak. Ezért alapvetően ennek a célnak kell meghatároznia magát az iskolai szabályzatot is. Mégpedig -ez nyilvánvaló- a köz javának szolgálatára az az állampolgár képes, aki**

1. **testileg egészséges és erős,**
2. **értelme tudományokkal és sokoldalú képzéssel kiművelt,**
3. **erkölcsileg jámbor és szerény, s minden vonatkozásban becsületes életű.**

Ha viszont a tanulóknak ilyen állampolgárokká kell majd felnövekedniük, akkor nem elegendő, hogy e fentebb felsorolt tulajdonságokkal rendelkező igazgatókat és tanárokat válasszanak ki nevelésükre, hanem emellett magától az ifjúságtól is meg kell követelni a teljes fegyelmet, valamint a helyes tájékozottságot az erkölcsös magatartás és minden cselekvés tekintetében; ennek érdekében meg kell erősíteni a nevelés egész csarnokát a következő intézkedésekkel.

Első fejezet

A tanulók egészségének gondozása

222.§

Az intézkedési illetékesség a tanulóifjúság egészsége ügyében, általában

...az iskolára tartozik, hogy helyettesítse a távollevő szülőket és lelkiismeretes gondoskodással távol tartsa mindazt, ami ártalmas lehet a fiatalok egészségére, ami tagjaikat megsérthetné vagy az életük számára veszélyt jelenthetne. Feladatai közé tartozik az is, hogy olyan megfelelő segédeszközökről gondoskodjék, amelyek elősegítik az egészség ápolását, a test edzését és erejének megőrzését.

223.§

A tanulóifjúságot fenyegető veszélyek elhárítása

Komolyan még aligha várható az ifjúságtól, hogy mindennapi cselekvéseik során megfontolt körültekintést tanúsítsanak; s minél többen vannak együtt, annál kevésbé ügyelnek saját tetteik tapintatos végrehajtására. Éppen ezért a megfontoltság hiányát a fegyelem szigorúságával és a vétkesekre kirótt büntetésekkel kell betölteni. Azok a veszélyek, amelyekkel szembetalálhatják magukat, főként a következő forrásokból származnak: veszekedések, verekedések, kocsmbajárás, éjszakai mulatozások, nyári fürdés, télen csúszkálás a síkos jégen, kardok, török és pisztolyok használata stb. Ezért -ezek kiküszöbölése érdekében- a legszigorúbban tilos mindegyiküknek

1. *fegyvert hordani és pisztolyt használni,*
2. *veszekedéseket és verekedéseket kezdeményezni, ilyenekbe belekeveredni,*
3. *éjszaka kimaradni hazulról, túl az engedélyezett időn, vagy ami ennél rosszabb csavarogni,*
4. *kocsmbába járni,*
5. *nyáron a sebes vízű folyókban fürdeni vagy úszni,*
6. *télen csúszkálni a jégen, vagy havon szánkázni.*

Szigorú szabály kötelezi a tanulót arra, hogy harangszóra szállásukra térjenek, s e jeladás után már nem mehetnek ki. Annak érdekében azonban, hogy ez a rendelkezés kellő súlyú és hatású legyen, a városi tanácsnak köteleznie kell a családapákat és a szállásadókat -szigorú büntetés kilátásba helyezésével- arra, hogy az első ilyen vétséget azonnal jelentse az iskola igazgatójának, esetleg a hittanárnak, vagy a hitoktatónak. Ha azonban a bejelentést elmulasztanák megtenni, akkor komoly figyelmeztetésbe részesüljenek; ha viszont ez sem használ, al-

kalmatlanoknak nyilvánítandók arra, hogy a fiatalokat szállásra felfogadják. Ezek a rendelkezések általában az összes iskolatípusra érvényesek.

224.§

A tanulóifjúság számára engedélyezhető játékok

Mindegyik életszakaszban, de különösképpen a gyerekkorban nagyon kellemetlen, sőt alig elviselhető az iskolai órák nyomán keletkező szellemi kifáradás, ezért egyrészt a helyes elrendezéssel minden rossz hatás megelőzésére és a féktelen szabadosság összes lehetőségeinek kiküszöbölésére törekszünk, de ugyanakkor, arra is szükség van, hogy az egyhangúság feloldása és a fegyelem szigorúságának enyhítése érdekében a fiatalok alkalmat kapjanak a vidám szórakozásra és az elmélyült tanulást következtében kimerült szellemi erőik felfrissítésére. Az iskolák igazgatói lelkiismeretesen törődjenek azzal, hogy ezen a téren minden jól elrendezetten és rendezavarás nélkül történjen.

*Nyilvánvalóan senki sem olyan keményszívű, hogy a fiatalokat állandóan a szobájukba zárja, mégis nagyon csatlódnék az, aki úgy vélné, hogy a tanulás nyomán keletkezett szellemi kifáradásuk után eléggé felfrissítené őket valamiféle tudatosan kialakított, de ugyancsak iskolás jellegű változatosság. Ez a gondolkodásmód, s méginkább ez a cselekvési gyakorlat semmibe se veszi a nevelés kitűzött célját: az így nevelt fiatalok minden bizonnyal olyan növényekhez hasonlítanak, amelyek üvegházban növekednek, korán elhervadnak és elpusztulnak. **"Olyan állampolgárokat kíván a köz, akik bármilyen terhet elbírnak, testük az év mindegyik részében elviseli az időjárás viszontagságait és kellemetlenségeit, kiket nem csúfít gyenge és elpuhult természetük."***

Éppen ezért kérés nélkül meg kell engedni számukra, hogy az év bármely részében élvezzék a friss szabad levegőt; hogy sétáik közben beszélgetésre csoportosuljanak; s hogy az ilyen együttlétek alkalmával saját maguk gondolják ki felfrissülésük útját-módját, vagyis hogy mit játszanak.

De tüzetesen ügyelni kell arra, hogy mind ez a szellemi felfrissülés, mind maga a tanulási tevékenység az elsődleges céllal mindig megegyezzen, ezért szükséges, hogy meghatározzuk a játékok fajtáit, helyüket és idejüket, és leszögezzük mindezek meghatározott rendjét és szabályait.

225.§

A tanulóifjúság számára engedélyezhető játékok fajtái

Ha szükséges, hogy a játékos foglalkozások a kisgimnáziumtól egészen az akadémiáig haladva mindig a fiatalok életkorához alkalmazottak legyenek; hogy természetes igényeiknek megfeleljenek; hogy testük, szervezetük gyarapodását és megerősödését szolgálják, akkor világosan érthető, hogy nem könnyen engedélyezhetőek azok a játékok, amelyeket ülve szoktak játszani; azokat ellenben, amelyek az egyes testrészek gyakoroltatásával kapcsolatosak, nyomtatékosan ajánlandók.

Mivel a testrészek gyakoroltatása vagy a lábak, vagy pedig a karok mozgatását jelenti, ezért maguk a játékok erre a két gyakorlatfajtára vezethetők vissza.

A lábak edzése tekintetében a játékot úgy kell lebonyolítani, hogy a járás, futás és az ugrás kivitelezésében kiemelkedő ügyességet eredményezzen, ha később akár a test magasba lendítése, akár valamilyen távolság megtétele szükséges.

A karok edzésére főként súlyok emelése, fenntartása, vivése, nyomása, és célbadobása szolgál; arra azonban mindig ügyelni kell, hogy arányban legyen a fiatalok életkorával és erejével.

*Ezek tehát a játékos gyakorlatoknak azon fajtái, amelyek alapján megállapíthatók a kitűzött célnak megfelelő, s nemcsak az illő viselkedés, hanem az egészségápolás törvényeihez is igazodó játékok szabályai. **Köztudott, hogy akárcsak a lélek, úgy a test is a gyakorlás eredményeképpen fejlődik, ezért vajon nem lenne érdemes a nevelésnek erre a területére, amely nyilván sokféle tényezőből tevődik össze, fokozott figyelmet fordítani egyes részeit helyesen elrendezni és úgy megszervezni, hogy az ifjakra s a felnövekvő állampolgárookra a javak bősége áradjon erről a területről is?***

226.§

Az ifjúság számára kijelölendő játékhelyek

Semmitől se óvakodjanak jobban a nevelők, mint attól, hogy növendékeik valamikor is magukra maradjanak - fentebb már szó esett erről-, a fiatalok ugyanis menekülnek a figyelő szemek elől és ostobaságukban a veszélybe rohannak; ennek megfelelően igen helyes lenne úgy intézkedni, hogy mindegyik iskola székhelye az osztályok, il-

letőleg a növendékek számának megfelelő bizonyos helyet jelölne ki maga a városi vagy mezővárosi hatóság, és ezt alakítanák ki játszóhellyé.

Két formája van a szellemi felfrissülésnek, az egyik a rendes forma, amely az egészség folyamatos fenntartása és a szellemi erők regenerálása miatt szükséges; a másik a rendkívüli forma, amelyet csak bizonyos időben alkalmaznak; az első lényege a mindennapos gyakorlás, a másokra viszont nyáron kapnak lehetőséget az ifjak, munkájuk és szorgalmuk jutalmaként egy vagy két szünetnapot engedélyezve számukra, kijelölve ennek eltöltésére a megfelelő helyet, ahol a szellemi felfrissülés sikeresen bekövetkezhet.

Az elsőt, vagyis a mindennapos felfrissülésre szánt helyet a városban, s ha lehetséges, az iskola, illetőleg a tanárok lakása közelében kell kijelölni, hogy ők megfelelőképpen szemmel tarthassák a játékkal szórakozó növendékeket; ha azonban ez nem megoldható, akkor minél közelebb a városhoz szemeljének ki megfelelő nagyságú területet.

Nem szükséges, hogy a másik, a nyári tartózkodásra szánt hely a városban vagy annak egészen közelében legyen; valamivel távolabb is eshet tőle, de ne többre, mint egy órányi járás; ne legyen gazdasági művelés alatt; fekvése és sok fának, lombnak kellemessége, friss források csörgedezése tegye vonzóvá.

Ajánlatos, hogy ez a terület -az ide kiránduló diákok száma miatt- tágasabb legyen az előzőnél, az ilyen helynek a kijelölése azonban nem jelenthet súlyos terhet a városra vagy a mezővárosra, mivel annál alacsonyabb szokott lenni a telkek ára, minél távolabb fekszenek. Mindezt egyelőre a körülmények kölcsönös megtárgyalása alapján, az iskolaigazgatók és a városi lakosság között létrejövő megállapodás útján kell elintézni, amíg ebben az ügyben részletesebben nem intézkedik a tankerületi királyi főigazgatók, valamint a helyi főigazgatók számára kibocsátandó utasítás.

227.§

A szellemi felfrissülésre kijelölendő idő

E mű második része ír a rendes előadások megtartására szánt órák idejéről; a választható előadások időpontját pedig az igazgatók és tanárok közös megegyezése alapján kell meghatározni; s amit az órák elosztásánál főként a tananyag megtanítására fordítandó időre kell figyelemmel lenni, tekintetbe véve az otthoni felkészülést és ismétlést is; ugyanerre kell ügyelni mindig napi felfrissülésre szánt órák kijelölésében is. A változatos és egymástól erősen különböző helyi szokások miatt azonban e téren nem valósítható meg a mindenütt azonos szabály, ezért **a szellemi felfrissülés idejének meghatározása az iskolák igazgatóinak kötelessége**, s e tekintetben lelkiismeretesen ügyelni kell arra, hogy

1. a játékra engedélyezett órák kijelölésével semmi se vétessék el a nyilvános előadásokból, az otthoni előkészületekből és ismétlésekből,
2. a játékidő kezdetét és végét az egész hétre pontosan meg kell határozni,
3. a játékra szolgáló helyen a választható előadások idején, valamint az ezekhez szükséges előkészületi és ismétlési időben nemcsak tilos a játék, de még az sem engedhető meg, hogy a fiatalok ott tartózkodjanak, esetleg csupán azok, akik a választható tudományokkal foglalkoznak, és egymást kérdezgetve közösen itt akarnak előkészülni és ismételni,
4. tanítás idején, valamint istentiszteletek alatt -ahogy a gyülekezésre szolgáló jel elhangzott- tilos itt tartózkodni.

A továbbiakban mindezek jól rendezett megszervezése az igazgatók határozottságától függ, akik a helyi viszonyok és elfogadott szokások alapján döntenek és mindent a legcélszerűbben elrendeznek.

228.§

A szellemi felfrissülés alatt megtartandó rend

Nem csupán a test egészségét, az edzettség megőrzését, az erők hatékonyságának növekedését, az idegek és csontok szilárdságának erősödését eredményezi, ha ezt a szellemi felfrissülést jól megszervezik, hanem ösztönzőül is szolgálhatnak a gyermekek szorgalmának felkeltése érdekében; az történik ugyanis, hogy ezek engedélyezését jutalomnak, megtagadását pedig büntetésnek tekintik a tanulók. S ezek szinte egészen egybeesnek, szinte ugyanabban az időben megvalósíthatók, miért ne alkalmaznánk tehát ezeket -a nevelés céljaival és a fiatalok érdeklődésével annyira egybeeső- lehetőségeket?

E cél elérése érdekében azonban **a játékoknak nagyon érdekeseeknek és vonzóaknak kell lenniük**, amelyeket a gyerekek mindig nagy gyönyörűséggel élveznek; jelentős hatása van azután a tudatosan kialakított változatoságnak, a körülmények előre eltervezett előkészítésének, a mindenben érvényesülő rendnek és más hasonlóknak. Ebből a célból

1. ki kell jelölni azokat a játéktérületeket, amelyek -mint említettük- mind a rendes, mind pedig a rendkívüli felfrissülés helyéül szolgálnak, mégpedig az iskolaépület mellett, de legalábbis minél közelebb a városhoz,
2. ezeket a játéktérületeket a különböző osztályok számára arányosan részekre kell osztani,
3. a játékok -amelyekről általánosságban volt szó- sajátos lebonyolítási módját le kell írni, és megfelelőképpen osztályozva az ifjak életkorához és testi erejéhez kell alkalmazni,
4. a napi felfrissülés idejét -mivel erre általános utasítást kiadni lehetetlen- külön kell megállapítani az egyes helyeken.

E rövid utasításokból néhány további, a kitűzött cél elérését jól segítő megjegyzés következik,

1. Ha ezeket a játéktérületeket egyszer már átadták a tanulóifjúságnak, az ezután teljesen birtokban kell tartani oly módon, hogy onnan joga legyen mindenki mást távol tartani és kizárni, még a városi tanács tekintélyét is igénybe véve, ha erre szükség van. Így ez a köznéptől eltiltott hely a fiatalok számára rangot és jutalmat jelent; de éppen így gondoskodni kell arról is, hogy az osztályok tagozódása szerint a területet megfelelő nagyságú részekre osszák, hogy az alacsonyabb osztályok tanulói ne legyenek kénytelenek összekeveredni a nagyobbakkal, hanem mindig a maguk részén tartózkodjanak. **A hely megfelelő fekvésére pedig nemcsak azért ajánlatos gondot fordítani, hogy a játzókra könnyen lehessen felügyelni, hanem azért is, mivel valószínű, hogy állandóan lesznek nézőik, akik figyelik a játzókat (márpedig az ügy számára mindig sokat jelent, ha mások is nézik).**
2. Ha megfelelően történik a játékok kiválasztása, megtervezése a fiatalok erejéhez és természetéhez való kellő alkalmazása, akkor erős vágy támad bennük a felfrissítő órák után, s gondosan vigyáznak arra, nehogy saját hibájuk következtében ebből kizárják őket.
3. A helyi viszonyokat és szokásokat figyelembe véve úgy kell megállapítani ennek időtartamát, hogy egyszer hosszabb, másszor rövidebb legyen e szellemi felfrissülés; így kiküszöbölhető lesz a megunás, amely ebben az életkorban könnyen bekövetkezik.
4. **A játékidő alatt sohase legyenek a gyermekek magukra hagyva, de az sem engedhető meg, hogy elrejtőzzenek azoknak a figyelő szemei elől, akiknek kötelessége a felügyelet.**
5. Mindegyik osztály saját területén legyen egy olyan elkülönített hely, mely rögtön szemükbe ötlük a járókelőknek és nézőknek; itt kell tartózkodniuk a vétkeseknek az alatt, amíg a többiek játszanak.
6. Az egyes tanárok -rögtön a rendes előadás befejezése után- átadják azoknak a növendékeknek a nevét, akiket különös gonddal kell figyelemmel kísérni, annak a tanárnak, aki aznap a játék felügyelője lesz.
7. Rögtön a játékidő kezdetén a büntetőhelyre küldendők azok, akik megrovást érdemelnek.
8. Szigorúan elejét kell venni mindenfajta viszálynak, veszekedésnek és verekedésnek.

Ezek a játékos tevékenységek főként a testi egészség javára szolgálnak, de hatására a tanulásban elfáradt szellem is felfrissül, új erőt merítve belőlük.

Nem tekintik a tanárok a méltányost meghaladó megterhelésnek az ezekkel a játékokkal kapcsolatos munkájukat: ha ugyanis a szülők számára csodáltnivaló módon olyan kedvesek azok a feladatok, amelyek arra vonatkoznak, hogy lelkiismeretes gondossággal mindabban részesítik a gyermekeiket, ami jellemüket tökéletesítheti, szellemi képességeiket kiművelheti, testüket-szervezetüket erőssé teheti: éppen ezért teljesen az iskolák igazgatóira és tanáraira tartozik, hogy pontosan teljesítsék tisztségük mindazon feladatait, amelyekre kötelezték magukat; amikor ugyanis erre vállalkoztak, növendékeiknek mintegy szüleiké váltak, ebből következőleg fogadalmukkal kötelezték magukat mindannak lelkiismeretes nyújtására, amely valamiképpen hozzájárulhat jó és minden vonatkozásban teljes nevelésükhöz.

A külön szabályzatban azonban majd megkeresik annak a módját, hogy a terheken könnyítsenek." (Mészáros István 175-181.p.)

"Az iskola politikum és az is marad" vallotta Mária Terézia.

A Ratio Educationis jelentősége elsősorban az volt, hogy az egyoldalú neveléssel szemben az állam igényeinek megfelelő sokoldalú nevelés és képzés igényével lépett föl.

4.2. A Pesti Gimnasztikai Iskolától a Nemzeti Torna-egyletig (1833-1867-ig)

Az első hivatásos "testnevelés" tanító a svájci származású Egger Vilmos 1812-ben jött Magyarországra, és 1817-ben Pesten megszervezte az első "nyilvános torna-gyakordát". Az Egger-féle gimnasztikai intézetet 1920-ban bezárták.

Clair Ignác -Napoleon egykori gárdakapitánya- előbb, mint "harcmaster" vívást és tornát tanít, majd **1833-ban megnyitja a Pesti Gimnasztikai Iskolát**. A Pesti Gimnasztikai Iskola 1839-ben részvénytársasággá alakult, és Pesti Testgyakorló Intézet néven folytatta működését. A Pesti Testgyakorló Intézet saját hatáskörben vállalta a testgyakorlatot vezető szakemberek kiképzését, és 1864-ig foglalkozott az iskolai tornatanítók képzésével is.

A sportkedvelő pedagógusok köréből már a 1830-as években kiemelkedett **Tavasi Lajos**, Pestalozzi eszméinek híve és követője, aki 1840 és 1842 között Németországban a kor legjobb pedagógusait hallgatva fejlesztette tovább tudását. 1842-ben hazatért Budapestre, és először magántanárként működött, majd az evangélikus gimnázium tanára, 1845-től igazgatója lett. *Az ő kezdeményezésére vezették be a rendszeres iskolai test-nevelést.*

Kiss Áron jeles magyar neveléstörténet-író szerint **Tavasi "már 1838-ban nagy érdemeket szerzett a tudományos elvekre fektetett testgyakorlatok meghonosítása körül"**.

A magyar testnevelés jeles úttörői közé tartozik Schedius Lajos, a pesti egyetem esztétika és filológia szakos tanára is, aki mint evangélikus iskolaszervező végzett kiemelkedő munkát. Schedius 1837-ben és 1840-ben kiadott iskolai szervezeti szabályzatában - a polgárosodás követelményeit szem előtt tartva - megtervezte az elemi és középiskola mellé a négyosztályos polgári iskolát. **Schedius kiemelten fontosnak tartotta, hogy az iskolából kikerülő ifjak edzettek és erős testalkatúak legyenek, ezért a testnevelést a polgári iskola fő tantárgyai közé iktatta.**

Az 1830-as évek végétől már a sajtóban is egyre gyakrabban vetődik fel az ifjúság rendszeres testnevelésének követelése. **1845-ben Ney Ferenc** három folytatásban írt vezércikket a testgyakorlatok jelentőségéről. Hangsúlyozta, hogy a magyar nép előtt álló nagy feladatok feltétlenül szükségessé teszik az ifjúság edzését, erősítését. Kiemeli, hogy: **„Magzataink testi fejlesztését, erősítését egyik fő tényezőül kellene tekinteniünk a nevelésben”**.

Rámutat, hogy a hazafiságra neveléshez a testgyakorlás is hozzátartozik: „Mit érezne oly hű fia a hazának, ki ha pusztító vészfellegek tolnának egykoron a hon szép egére, nem merne, vagy talán nem is bírna kiállni a gátra védelmező elszántsággal, vagy ha kiállna is, az első rohamtól könnyű pehelyként elsodortatnék. Nem, nem ily pusztító hűség nem boldogítja, nem védi meg a hont. **A hű férfi bátor is legyen, s legbátrabb a vész legnagyobb fergetegében, a hű férfi erős is legyen, mert gyenge, elpuhult testben bátorság nem honol.** Erősekké kell képezni e hon fiait, hogy bátrak legyenek, erősekké, hogy a szellemi munkát annál fényesebben megbírhassák! S e két szempont t. i. a szellemi súly és a lelki bátorság szempontjából, de még azon felül pusztán a test épsége és egészsége szempontjából is, nagy és fontos jelentőségűek a testgyakorlatok”.(Kun L. 1982.118.p.)

A testnevelés ügye a szabadságharc elbukását követően háttérbe szorult.

4.3. A kiegyezés és a századforduló évei (1867-1920-ig)

4.3.1. Testgyakorlattal (tornászattal, torna)

Eötvös 1867-ben kiadta a középiskolák szervezetére vonatkozó rendeletét. Ebben előírta: "... a gimnáziumok osztályaiban a testgyakorlás, a tornászattal minden tanulóra kötelező, és pedig a tanév egész folyamata alatt alkalmaztassék..." (Kun L. 1982. 161.p.)

A kötelező népiskolai oktatás bevezetésével kötelezővé tette az elemi és polgári iskolákban is a testnevelés bevezetését.

A tantervi anyagot úgy állították össze, hogy azt a szakképzett tornatanítókon kívül a katonaviselt elméleti szakos tanárok is taníthassák. Az intézkedések mögött ugyanis nem állt sem szakemberállomány sem létesítmény hálózat. Így az iskolákon belül megindult tornaóráknál ebben az időszakban még jobb hatásúak és szakszerűbbek voltak a tornaegyleti és vívótermi foglalkozások.

Az 1883. augusztus 23-án elfogadott középiskolai törvény XXX. tc.:

- a) meghatározza az egységes képzési célt és a minimális követelményszinteket,
- b) intézkedik a tanárok képesítését meghatározó követelményekről és
- a) a testnevelést felvette a középiskolai rendes tárgyak közé.

Az 1883-as törvény -a katonai gyakorlatokra való tekintettel- az alsó osztályokban heti 4-4, a felsőkben pedig heti 2-2 órát írt elő. **A testnevelés fejlesztésének egyik legfőbb mozgója már ebben az időben is az volt, hogy: "a sorozásra kerülő fiatalok egyre növekvő százalékarányban alkalmatlanok a katonai szolgálatra".**

A feltételek javításáról az 1892-ben és 1899-ben kiadott VKM rendeletek intézkednek:

- az 1892-es a középiskolák tornaterem ellátásáról,

- az 1899-es pedig előírja, hogy iskolánként legalább 2000 m² játékeret kell kijelölni. Ez a rendelet egységesen heti 2-2 órára csökkentette a tornaórák számát, de heti egy-egy alkalommal kötelező szabadtéri játék-, illetve korcsolyadélutánrt írt elő.

A századforduló éveiben a testkultúra társadalmi szerepének mind szélesebb körű felismerése a fiziológia, a pszichológia és a pedagógia terén elért kutatási eredmények hatására ismét előtérbe került a testnevelés és a testnevelő tanárképzés reformjának sürgető szükségessége.

A testkultúrában élenjáró nyugati országokban tapasztalt változások éreztették hatásukat hazánkban is. Az ifjúság körében rohamosan nőtt a szabadtéri sportok és játékok népszerűsége, a versenysportba való bekapcsolódás igénye. A torna és a gentleman szemlélet elzárkózottságával ellentétben a XIX. század utolsó évtizedének testkultúrájára a nyitottság, a rivalizálás, a fizikai és szellemi képességek magas fokú összemérésének igénye vált jellemzővé. A sportágak differenciálódása, a korszerű követelményeknek megfelelő normák összehangolása országos- és nemzetközi szakszövetségek létrehozását igényelte.

1879-ben a VKM megbízásából Felméri Lajos kolozsvári egyetemi tanár folytatott tanulmányokat Angliában, és az ő javaslatai alapján dolgozzák ki azokat a reformterveket, amelyek elvezettek az atlétika, a játék és az úszás tantervi bevezetéséhez és a tornatanítók játéktanfolyamainak megszervezéséhez.

A szabályok- és pályaméreték összehangolása, a mind bonyolultabbá váló mozgásanyag elsajátítása és az egyre fokozódó rivalizálás serkentőleg hatott testkultúra egészének fejlődésére. Az erjedési folyamat nem hagyta érintetlenül a testgyakorlatok összességének igényével fellépő Nemzeti Torna-egyletet sem. A versenysportok hívei kezdtek elkülönülni a torna-bázisoktól, és kialakultak a sportági szakosztályok majd a szakosztályok tevékenységét összehangoló sportági szakszövetségek.

Egyre jobban kiéleződött a helyzet a tornamozgalom és az iskolai testnevelés irányításában megszerzett pozícióihoz féltékenyen ragaszkodó NTE és a szakszövetségek között.

A svédországi tapasztalatcserék hatására a szakemberek körében mindinkább tért hódított az a szemlélet, hogy az érvényben lévő német tornarendszer gyakorlatai nem alkalmasak az ifjúság sokoldalú fejlesztésére, és ezért szükségesnek tartották és szorgalmazták egy olyan új mozgásrendszer bevezetését, amely orvostudományi, pedagógiai, pszichológiai és esztétikai értékekkel bír.

A testkultúrában élenjáró országokban bevált reformtapasztalatok átvételét elsősorban az oktatás szervezeti rendszerének ellentmondásai és a szakemberképzés hiányosságai akadályozták.

Az iskolákban a tornaoktatás színvonala elsősorban a tanári kar testkultúrához való viszonyától, az iskolaszékek jóindulatától függött. Az állami tanárképző intézetekben nem volt testnevelő tanárképzés, az állami polgári iskolai tanárképzőben is csak 1886-ban tették lehetővé a testnevelés "mellékszak"-ként történő felvételét, és ez nem is változott meg egészen 1947-ig, a polgári tanárképző főiskolák átszervezéséig.

Annak ellenére azonban, hogy egyre többen adnak hangot a testneveléssel kapcsolatos elégedetlenségüknek, tesszik szóvá, hogy a megváltozott körülmények között a sokoldalú feladatok megoldására alkalmas testnevelő tanárképzés igényeinek a tanfolyami képzés már nem képes megfelelni, semmi érdemi változás nem történik. Akkor, amikor több nyugati állam egyetemén 2-3 éves képzésben vesznek részt a tornatanárok, Magyarországon még a XX. század első negyedében is mindössze 8 hónapig (heti 3 elméleti és 6 gyakorlati órában) tart a tornatanítók felkészítése.

A Clair-féle intézet az utolsó tornatanítói diplomáit 1864-ben adta ki. A képzés további sorsa szorosan összefüggött a nemzeti függetlenséggel és a polgári haladással kapcsolatos reformtörekvésekkel. Az alkotmány visszaállítása után megalakult Andrassy kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere, **báró Eötvös József**⁴ a tanárképzést svájci, dán illetve svéd tapasztalatok alapján állami intézet felállításával kívánta megoldani. Korai halála miatt azonban tervei csak részben valósulhattak meg. Az 1868. évi XXXVIII. tc. értelmében a szakszerű tornaoktatás elemi feltételeinek megteremtéséhez a tanítóképző intézetekben az oktató mozgásanyagot és a szakmetodika alapjait kellett volna megismertetni a növendékekkel. Ezzel szemben még az állami kézben levő intézetek tanterveibe is csak 1881-ben került be a tornaoktatás, a polgári iskolai tanárképzőben 1886-tól vehették fel a hallgatók a tornát mellékszakként.

1868-ban a Pesti Testgyakorló Intézet és a Pesti Torna Egylet egyesítésével létrehozott Nemzeti Torna-egylet keretében szervezték újjá a tornatanító képzést és 1923-ig itt folyt a tornatanítók, később tornatanárok, végül a testnevelési tanárok képzése.

A hazai tornázás megteremtője Matolay Elek a közoktatásügyi miniszterrel történt megállapodása értelmében szervezte meg 1868-ban a Tornatanító képző intézetet, amelynek fenntartásával a Nemzeti Torna-egyletet bízták meg.

⁴ Eötvös József báró (1813-1871-ig) a magyar polgári átalakulás egyik vezetője. 1848-ban a Batthyány-kormány kultuszminisztere, de a szabadságharc kezdetekor elhagyta az országot. 1853-ban tért haza és 1867-1871 között ismét kultuszminiszterként tevékenykedett.

"Évenként 2 tanfolyam van: 6 hónapos téli rendes (nov. 1-től április végéig) és nyári póttanfolyam (július és augusztus) hat hétig.

A felvétel feltételei:

- a) A rendes tanfolyamra felvehetőek érettségi vizsgálatot tett, vagy tanítói oklevelet nyert férfiak, illetőleg tanár- vagy tanítóképezdei tanfolyam utolsó évének hallgatói, ha tornázásra alkalmas éptestűek.
- b) A póttanfolyamra jelentkezőknél a fentebbieken fölül a feltétel az, hogy a tornázásban előképzettséggel bírjanak és már mint tanítók vagy egyleti tornázók, a tornázást tetteleg tanították."

Az első rendes tornatanítói tanfolyamra 1868. november 15-e és 1869. április 15-e között került sor. A hallgatóknak tornatörténetből, bonctanból, élettanból illetve életrendtanból, torna elméletből, szabad-, rend- és szergyakorlat vezetéséből és gyakorlati felkészültségéből kellett szóbeli-, írásbeli- és gyakorlati vizsgát tenniük. A vizsgák tanárvizsgáló bizottság előtt történtek, amely egy elnökből, miniszteri kiküldöttből, egyleti orvosból és az előadó tanárokból állt.

A Nemzeti Torna-egylet miniszteri ellenőrzés mellett állami érvényű képesítő oklevelet állított ki. Az oklevelet a minősítésnek megfelelően három fokozatban állították ki:

- I. - elemi iskolára
- II. - polgári iskolákra, algimnáziumokra és hasonló tanintézetekre
- felgimnáziumokra és mindennemű tanintézetekre, a tanítóképezdét kivéve
- III. - egyletekre, tanítóképezdékre és mindennemű tanintézetekre

A Nemzeti Torna-egylet 1900. márciusáig 1319 tornatanító és tornatanári illetve 175 tornatanítónői oklevelet adott ki.

A korszerű testnevelő tanárképzésre irányuló törekvések a századfordulón:

Külön figyelmet érdemel Andor Tivadar matematika-tornatanár (1900. március 11.) javaslata, amely közel száz év elteltével is tartalmaz megdöbbentő elképzeléseket.

A javaslat rövid összefoglalása:

- a) Az állam állítson fel olyan tornatanárképző intézetet, ahol a magas szintű képzés tárgyi és személyi feltételei biztosítottak (tornatermek, könyvtár, múzeum, klinikai kapcsolat stb.).
- b) A közoktatásügyi miniszter nevezzen ki az országos tanügy fölött felügyeletet és ellenőrzést gyakorló torna-felügyelőket.
- c) A tornatanári tanfolyam 2 év (4 félév) legyen.
- d) Felvehetőek: a 24 évesnél fiatalabb egészséges ifjak, akik érettségi bizonyítvánnyal rendelkeznek, továbbá azok, akik egyetemi- és különösen bölcsészhallgatók.
- e) Kívánatos, hogy a középiskolai tornatanárok egyetemi végzettséggel rendelkezzenek, és a tanintézet rendes tanárai legyenek.
- f) A tanítási anyagot bővíteni kell, illetve intenzívebben kell tanítani a következő tárgyakat:
 - anatómia, sebészet, klinikai gyakorlat és egészségügy,
 - tornaelmélet, tornairodalom és szaknyelv,
 - szerismeret és költségvetés készítés,
 - tör- és kardvívás, úszás, korcsolyázás, atlétika, játékok, ökölvívás, csónakázás
 - tornastatisztika készítése,
 - rend- és szabadgyakorlatok vezénylése, szergyakorlatok vezetése,
 - a nem bölcsész hallgatók pedagógiát is kell hogy tanuljanak.
- g) A tornatanárképző kétféle oklevelet állít ki:
 - I. középiskolákra képesítőt és
 - II. középiskolákra, tornaegyesületekre és tanítóképzőkre képesítőt.

Az 1909. december 27-29-én megrendezett I. Országos Testnevelési Kongresszus központi témája volt a testnevelő tanárképzés. Ez nyilvánvalóan összefüggésben volt azzal, hogy ebben az időszakban került napirendre a prágai, a bécsi, a genti és a koppenhágai egyetemen a testnevelő tanárképzés egyetemi rangra emelése.

A Kongresszuson kibontakozott vita a következőkben foglalható össze:

- az egyleti tornatanító képzés a kor fokozódó igényeinek nem felel meg,
- szükséges a tornatanár képzés állami kézbe vétele,
- a képzés ideje 3 tanév legyen,
- a képzés az eddigi tárgyakon kívül terjedjen ki azokra a diszciplínákra, amelyek a testmozgások hatásait tudományosan vizsgálják, valamint a katonai testgyakorlatokra és a tűzoltásra,
- csak tanár- vagy tanítójelöltek, orvosok és katonatisztek vehetők fel,

- a Tornatanárképző Főiskolát internátussal kell összekapcsolni.

Konkrét terv nem született ugyan, de a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) a főiskola létrehozásának előkészítését az Országos Testnevelési Tanács (OTT) hatáskörébe utalta. Az OTT megbízása alapján dr. Ottó József és Bély Mihály - külföldi tapasztalataik alapján - készítettek javaslatot a tornatanárképzés reformjára. A javaslatokat az OTT 1914. március 26-ai ülésén tárgyalta, és a két álláspont között felmerült véleménykülönbségeket az alábbiak szerint egyeztette:

- A testnevelő tanárképzés önálló főiskolán történjen, az egyetemi tanárképzéssel összehangolva.
 - A képzés két szakos, a másik tárgyat a hallgatók valamelyik középiskolai tanárképzőben válasszák.
 - A főiskola olyan intézetek számára képez, amelyek tanárai egyetemi végzettséggel kell hogy rendelkezzenek.
 - A képzés ideje 4 tanév.
 - A felvétel feltételei azonosak az egyetemi tanárképzésével, de meg kell vizsgálni a testi adottságokat.
- "A tornatanárképző intézetbe magán- vagy rendkívüli hallgatóként senki sem vehető fel, s magán vizsgálatra senki sem bocsátható". (dr. Ottó József)
- "Előnyben részesülnek azon ifjak, akik katonai kötelezettségüknek eleget tettek, valamint megfelelő minősítés mellett testnevelő tanárok, tanfériak és katonatisztek gyermekei." (Bély Mihály)
- A főiskola internátussal együtt építendő.
 - A főiskola feladatkörébe tartozik a testnevelés tudományok művelése is.

Javasolt tantárgyak:(Bély Mihály)

Elméleti:

- leíró bonctan, élettan, általános kórtan, egészségügy, első segítségadás és életmentés,
- fizika, kémia,
- a testgyakorlatok elmélete és módszere, a testgyakorlatok története,
- a gyógygimnasztika elmélete,
- alkalmazott mozgástan,
- a játék, a vívás, az úszás, a céllövészet, a tűzoltás, a cserkészés és az összes szabadterei sportok valamint az ésszerű "training" elmélete,
- magyar nyelv és irodalom, lélektan, bölcsellettan, pedagógia és pedagógia történet, művelődéstörténet,
- egy modern nyelv (német, angol vagy francia)

Gyakorlati:

- torna, iskolai-játékok, atlétika, úszás, evezés, vívás, birkózás, kerékpározás, labdarúgás, tenisz, golf, korcsolyázás, jégkorong, sielés, rődlizás, tánc, céllövészet, tűzoltás, cserkészés, első segítségadás és életmentés, gyógyító gimnasztika és masszázs,
- rajzolás,
- vezénylés,
- tanítási gyakorlatok és hospitálás,
- boncolási gyakorlat,
- tanulmányi kirándulások.

A tanárképzés alapelveiként készült kísérő iratban külön kérték a minisztert, hogy a polgári iskolai tanárképzőben, illetve a tanítóképzőben végzett tornaszakos jelölteknek is a torna lehessen a fő tárgyük, és hangsúlyozták azt az igényt, hogy a tornatanárok és tanítók rangban és fizetésben legyenek egyenrangú személyek az adott testületek tagjaival.

Az OTT felterjesztésére a VKM 1916. január 13-án adott választ, amiben új javaslatot kér "az ország gazdasági helyzetének figyelembevételével". Egyben jelzi, hogy az internátusra és a tudományos kutatásra vonatkozó részeket törölnödőnek tartja.

A világháború kitörése miatt bekövetkezett gazdasági nehézségek új helyzetet teremtettek, amiben a testnevelő tanárképzés ügye átmenetileg lekerült a napirendről.

4.3.2. Sport

A kiegyezéstől az 1880-as évekig terjedő másfél évtizedben történt meg a nemzeti sportmozgalom egyleti alapjainak lerakása. ***Az 1880-as évektől egymás után alakultak a különböző sportegyletek.*** Olyan új testgyakorlati ágak, sportágak sora honosodott meg hazánkban, mint például: a kerékpározás, a tenisz, a labdarúgás, a versenyszerű úszás és vízilabdázás, az atlétika és az evezés. A sikerhez elengedhetetlenül szükséges technikai és taktikai alapok biztosítása érdekében megjelentek az első külföldi edzők is.

A szakszövetségek egységes elveken alapuló versenyrendszert dolgoztak ki, amelyek bevezetése hatására ugrás-szerűen megnőtt az országos bajnokságok presztízse. A versenyszennázciók iránt megnőtt a tömegek érdeklődése. A versenysport fejlődésében nagy szerepet játszott a sajtó is; az 1893-ban alapított Sport-Világ, az 1901-től megjelenő Nemzeti Sport és az 1910-től kiadott Sporthírlap.

A kiegyezést követően megindul a nemzetközi versenyekbe történő bekapcsolódás folyamata is. Nemzetközi kapcsolataink a századfordulóra úgyszólván az egész világra kiterjedtek.

Az önálló nemzetállammá válás iránti törekvés meghatározta Magyarország sportdiplomáciáját is. Napirendre került az önálló (a monarchiától független) sportképviselő, a nemzeti színek és himnusz használata.

A magyar sportdiplomácia első kiemelkedő képviselője Kemény Ferenc⁵, az egri állami reáliskola igazgatója volt, akit Coubertin báró 1894-ben felkért az olimpiai mozgalomban való részvételre. Kemény Ferencet 1894-ben a NOB tagjává választották, ami egyben azt is jelentette, hogy Magyarország Nemzetközi Olimpiai Bizottság tagja lett.

1896-ban Magyarország önálló államként kapcsolódott be az olimpiai mozgalomba és az első olimpiai játékokon (1896. Athén) történt eredményes bemutatkozással a magyar küldöttség igazi nemzeti missziót teljesített.

Az újkori olimpiai játékok hatására a nemzeti sportmozgalmak szerepe is jelentősen megnőtt. Azzal, hogy a népek közötti érintkezésben a sportdiplomácia és a sportversenyek szerepe, a sportversenyeken elért eredmények jelentősége felértékelődött megváltozott, felerősödött az állam érdekeltsége és szerepvállalása is a sport fejlesztésében.

A magyar sportolók nemzetközi versenyeken, európbajnokságokon, világbajnokságokon és az olimpiai játékokon elért eredményei nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a világ Magyarországot, mint önálló nemzetállamot is -ne csak, mint a monarchia részét- megismerje.

A millenniumi évforduló sportünnepségeinek megrendezése során a szervezést irányító Országos Torna- és Sportbizottság nagy erőfeszítéseket tett arra, hogy a hazánkban elterjedt valamennyi sportágban a világ legjobbjainak részvételével rendezzenek versenyeket.

Ebben az időben felgyorsult a sportlétesítmények építése. Jelentősen javultak a sportolók felkészülésének körülményei és feltételei, a versenyzők tapasztalatai állandóan bővültek. A sporteredményeik javulásában nagy szerepet játszott a legfontosabb versenyszabályok egységesítése és a csúcseredmények nyilvántartása.

A "rendszeressé" váló sportkapcsolatok lehetővé tették a legkorszerűbb sporteszközök és a legfejlettebb felkészülési módszerek elterjedésének felgyorsulását, és egyben (ha nem akartak lemaradni a versenyben) szükségessé vált azok permanens továbbfejlesztése is.

Ez az időszak volt lényegében a modern versenysport kialakulásának és fejlődésének meghatározója.

⁵ Kemény Ferenc 1860-ban Nagybecskerekén született. Középsikolai tanulmányait Budapesten kezdte, majd Németországban folytatta. 1883-ban fizika-matematika szakos, majd 1888-ban francia, valamint német nyelv és irodalom szakos diplomát szerzett.

1884-től Párizsban a College de France és a Sorbonne előadásait hallgatta. Itt ismerkedett meg és kötött barátságot Pierre de Coubertinnel, aki az olimpizmus és az ésszerű testnevelés hívévé tette. Annak ellenére, hogy nem volt testnevelő tanár, nagy ügybuzgalommal foglalkozott a testnevelés kérdéseivel is.

PIERRE DE COUBERTIN⁶

ÓDA A SPORTHOZ

I.

Istenek ajándéka, Sport! Élet élető vize!
A nehéz munka idejébe ki szórod boldog fényedet,
követe vagy te a régen letűnt napoknak,
mikor ifjú örömben mosolygott még az Ember,
s fölfelé hágott a Napisten s kigyúltak a hegyormok,
s távoztakor fénybe merültek a magasságos erdők.

II.

A szépség vagy te, Sport!
A testeket te formálsz nemessé,
elűzöl romboló vad szenvedélyeket,
acéllá edzel lankadatlanul.
Lábak, karok, törzsek összhangja és
a tetszetős ütem tőled való.
Bájt és erőt te fűzöl együvé,
szilárdá és rugalmassá te téssz.

III.

S igazságos vagy, Sport, igen!
Megértésért s igazságért be sokszor
hiába küzd az ember, hogyha te
nem vagy vele - de nálad fölleli.
Hiába adna kincseket az ugró új rekordért,
s élete minden percét is hiába:
mert csak erő és akarat jelölhet
pályája csúcán új meg új határt.

IV.

Bátorság vagy te, Sport!
Izom s erő reménye egy lehet csak,
s azt úgy hívják: merészség!
A bátorság nem vakmerő bolondság,
de bátor hit a megszerzett erőben:
nyeglék s hazardok véletlenülre lesnek,
a te merszed, hogy ismered erődöt!

V.

Tisztesség vagy te, Sport!
Ha tőled jó, igaz kincs a dicséret,
mert csak derék munkával nyerhető.
A versengésnek görbe útjai
s hitvány fogások sorsa büntetés.
És megvetéssel sújtanak, aki
a pálmát álnok csellel küzdené ki.

VI.

Az öröm vagy te, Sport!
Szavadra testünk örömtől remeg.
Ragyog szemünk, erünkben vér viharzik.
És tiszta szárnyra kél a gondolat;
nyomasztó súlytól szabadul a lelkünk
s boldog létét ujjongva hirdeti.

VII.

A termékenység vagy te, Sport!
Megnemesíted az emberi fajt, célratörő úton.
Beteg csirákat elfojtasz, eltüntetsz foltokat,
a tisztaságát bős méregtől óvod.
Erőtől duzzad az atléta és
fiakra vágyik, akik a babért
dicsőséggel aratják, úgy miként ő.

VIII.

A haladás vagy, Sport! Szolgálatodra
ki méltó kíván lenni, az vigyázzon,
hogy teste-lelke egyre jobb legyen,
kerüljön mindent, mi mértéktelen;
tökéletesre törjön ernyedetlen,
s óvja egészségét, legfőbb javát,
mint ki a régi mondásból tanul:
„Ép testet választ az ép lélek otthonul”.

IX.

A béke vagy te, Sport!
A népeket egymáshoz fűző szép szalag:
és testvérré lesznek mind általad,
önuralomban, rendben és erőben.
Mert önbecsülést tanulnak az ifjak
tőled, s más népek jellemét is éppúgy
megértik s nagyra tartják, hogyha te
tanítod őket túlszárnyalni egymást:
mert versenyed a béke versenyre.

Devecseri Gábor fordítása

⁶ Pierre de Coubertin 1863-ban Párizsban született. Egyetemi tanulmányai befejezése után 1883-ban Angliába utazott, és ott a híres nevelési rendszereket, valamint az angol sportéletet tanulmányozta. 1894-ben megalapította és majdnem 30 évig igazgatta a Nemzetközi Olimpiai Bizottságot.

4.4. A két világháború közötti időszak (1920-1945-ig)

4.4.1. Testnevelés

Az 1920. június 4-én aláírt trianoni szerződés hatása a testnevelés ügyére és a sport fejlődésére is kihatott. A békediktátum nem csak az ország szétdarabolásáról döntött, hanem különböző korlátozásokat is tartalmazott. Így például az antanthatalmak Magyarországnak (először) csak tizenötezer fős hadsereg fenntartását engedélyezték. A hadsereg létszámának drasztikus korlátozása következtében több feladat megoldására a polgári életben kellett megtalálni a lehetőséget. (A HM képviselője 650 tiszt elhelyezését kérte a testnevelés terén, úgy hogy azok továbbra is a katonai vezetés alatt állnak).

Erről **Klebersberg Kunó**⁷ így ír: "Trianonban azt is megparancsolták nekünk, hogy helyezzük hatályon kívül több, mint félszázados védkötelezettségünket, amivel nemcsak katonai téren gyengítettek bennünket, hanem a nevelés terén is. Mert az általános tankötelezettségen felépült népiskola nevelőmunkáját az általános védkötelezettségen alapuló katonáskodás valósággal továbbfolytatta, amikor engedelmességre és fegyelemre nevelt s gyakorlataival a testet erősítette és edzette. **Gondoskodnunk kell arról, hogy azt a testedző munkát, amelyet korábban az egész férfinépességgel a hadsereg végzett, most a magyar sport végezze el.**

Abban a különleges helyzetben tehát, amelybe Trianon következtében kerültünk, a sportnak még fokozottabb a jelentősége." (Nemzeti Sport 1928. XII. 24.)

A TESTNEVELÉSI TÖRVÉNY (1921. évi 53. t)

A testnevelés és sport fejlesztésének lassú ütemét a nemzetgyűlés több képviselője is kifogásolta. **Dr. Karafiáth Jenő** ipolyszakai képviselő 1920-ban és 1921-ben többször is felszólalt a testnevelés ügyében, a testi nevelés új alapokra helyezése kérdésében, amely hozzászólások jelentős szerepet játszottak a testnevelési törvény kidolgozásában és elfogadásában.

Egyik felszólalásában a következőket mondta: "**Magyarországon még ma is csak papiroson vannak érvényben azok a cikornyás szavakkal megszerkesztett miniszteri testnevelési rendeletek, és a való életben még Mária Terézia 1777-i Ratio Educationisában lefektetett testnevelési elvek sem valósultak meg.**

Dr. Karafiáth Jenő 1920. június 1-én terjesztette be a testnevelésről szóló törvényjavaslatát a nemzetgyűlés elé. A törvénytervezetet a VKM elfogadta és véleményezésre megküldte a népjóléti, az igazságügyi, a pénzügyi és a földművelésügyi minisztériumoknak. 1921. május 1-én dr. Karafiáth Jenő 163 képviselőtársa által aláírt indítványt terjesztett elő a törvényjavaslat sürgős tárgyalásáról. Az indítványt a nemzetgyűlés egyhangúlag sürgősnek szavazta meg.

A nemzetgyűlés 1921 decemberében fogadta el a törvénytervezetet, amely a következőkben határozta meg az állam feladatait:

- **minden iskolában gondoskodják "a mindkét nembeli ifjúság rendszeres testneveléséről"**
- **szervezze meg a fiúk iskolán kívüli kötelező testnevelését (21 éves korig)**
- **gondoskodjon a feltételek biztosításáról.**

A törvény rendelkezett a Testnevelési Főiskola felállításáról és a Nemzeti Stadion felépítéséről is.

Ezekben az években alakították ki "iskolán kívüli testnevelés"-ként, az iskolai testnevelésre is általánosan kiterjesztett leventemozgalmat. A leventekiképzésben és az iskolai testnevelésben is az erőt és az állóképességet fejlesztő gyakorlatokat részesítették előnyben.

Az 1939. évi 2. tc. a leventekötelezettséget a hadkötelezettség részévé tette.

Az 1930. november 22-én Szegeden rendezett Országos Testnevelési Kongresszuson Szent-Györgyi Albert biokémikus professzor "Az iskolai ifjúság testnevelése" címmel tartott előadást, amelyen Klebersberg Kunó kultuszminiszter és az ország sportéletének irányítói is részt vettek. Az angol oktatásban, a szellemi és testi nevelésben egyaránt tájékozott, a sportolást életelemének tartó tudós előadását a kongresszus résztvevői nagy lelkesedéssel és mély megdöbbenéssel fogadták.

Az előadás anyagát aktualitása miatt 1937-ben (a Nobel - díj elnyerése után) a Testnevelés c. folyóirat ismételtelen közölte.

⁷ Gróf Klebersberg Kunó (1875-1932). 1875-ben Magyarpécskán született. 1914-1917-ig vallás és közoktatásügyi minisztériumi államtitkár, 1921-1922 között belügyminiszter. Vallás- és közoktatásügyi minisztersége idején, 1922-1931 között szervezték meg a bécsi, a berlini és a római Collegium Hungaricumot, létrehozták a tanyai iskolák hálózatát, polgári iskolai és leány-középiskolai reformot hajtottak végre. A magyar kultúrfőlény megteremtésével kívánta biztosítani a magyarság vezető szerepét a Kárpát-medencében.

Szent-Györgyi Albert⁸ megállapításai ma még időszerűbbek, mint a beszéd elhangzása idején voltak, a helyzet azóta lényegesen romlott, ezért az előadást teljes terjedelmében idézzük.

AZ ISKOLAI IFJÚSÁG TESTNEVELÉSE

Hazánk ma a legválságosabb óráit éli, melyekben szüksége van fiainak minden szikrányi képességére, ha nem akarja, hogy neve az élők soraiból kitöröltessék. Ez a súlyos megpróbáltatás iskolarendszerünk elé is egészen új célokat, új követelményeket állít. Az iskola, mint az ifjúság, a jövő építője és formálója döntően szól bele nemzeti létért való küzdelmünk kimenetelébe. Ezért örömmel vettem a testnevelési kongresszus bizottságának megtisztelő felszólítását előadás tartására, mely alkalmat adott nekem arra, hogy a testnevelés kapcsán megvizsgáljam azt, hogy mai iskolarendszerünk, amely a régi jó idők öröksége, megfelel-e az új és változott idők követelményeinek?

Vizsgálatom eredményét rövid szavakba bocsátva előre oda foglalhatnám össze, hogy mai iskolarendszerünk nem felel meg az idők új és súlyos követelményeinek.

Ha az iskolának a testneveléshez való viszonyát akarjuk megvizsgálni, először arra a kérdésre kell felelnünk, hogy mi tulajdonképpen az iskola, mi az iskolának célja és hivatása?

Engedjék meg, hogy mint egyetemi tanár ezt a kérdést a hozzám legközelebb álló intézmény, az egyetem példáján világítsam meg, kifejtve azokat az elveket, melyek nézetem szerint minden iskolát kell, hogy irányítsanak az elemitől az egyetemig. Mi tehát az egyetem célja és hivatása?

Ebben a kérdésben a vélemények különböző országokban igen eltérőek. Az egyetem, mint minden iskola, tanítványával két dolgot tehet: taníthatja és nevelheti őket. Az európai kontinensen a legtöbb egyetemnek az a felfogása, hogy ő nem nevelő, hanem tisztán tanító intézmény, szakiskola. Ha ezt az álláspontot tesszük magunkévá, akkor nem sok mondanivalónk van a testnevelésről. Ebben az esetben az egyetem egyetlen célja, hogy a kötelező tanítási idő alatt hallgatóinak fejébe 100 vagy 200 kilónyi könyv tartalmát átpréselje, ezután ismét szabadlábra helyezve őket. Ebben az esetben az egyetemnek csak arra kell vigyáznia, hogy hallgatóit éppen csak annyira terhelje meg, hogy ne mindjárt az egyetemen roskadjanak össze a tanítás terhe alatt. Ezt a célt mi a mai tanítási rendszer mellett már el is értük, ami a magyar nép bámulatos szívósságáról tesz kétségtelen tanúbizonyoságot.

Ezzel a felfogással szemben áll két nagy ősi angol egyetem, Oxford és Cambridge. Ez a két egyetem, eltekintve tudományos kutatásaitól, elsősorban nem tanító, hanem nevelő intézet. Itt nem jogászokat, kémikusokat vagy doktorokat, hanem elsősorban embereket nevelnek. Köztudomású, hogy Anglia legkiválóbb embereinek nagyobb részét, nagy felfedezőit, államépítőit, tudósait e két egyetemről kapja és ezért minden angol szülő, hacsak valamiképpen teheti, gyermekét e két egyetem egyikére küldi. Ha bárhol a nagy angol birodalomban felelősségteljes állás ürül meg s a pályázók között volt oxfordi vagy Cambridgei diák van, minden valószínűség szerint ez fogja megkapni a helyet, mert már eleve is majdnem bizonyos, hogy ez hivatásának az életben jól meg fog felelni. Így viseli Oxford és Cambridge a vállán az óriási angol világbirodalmat, szétküldve fiait az állam terhének viselésére. Ha betoppanunk egy délelőtt a Cambridgei egyetemre s végiglátogatjuk a tantermeket, e nagyságnak, a két egyetem óriási nevelő erejének még az árnyékát sem találjuk. Meglepetéssel fogjuk tapasztalni, hogy az előadások későn kezdődnek, álmosan folynak és korán végződnek. Déli egy óra után már nincs is előadás. Az előadói termek nagyrészt üresek.

Mi tehát Oxfordnak és Cambridge-nek a csodálatos nevelő eszköze, amellyel fél év alatt a tejfelesszájú gyermekekből férfiakat nevel, akik elég erősekké válnak arra, hogy az óriási angol birodalom terhet viseljék és annak hátaírt napról-napra még most is tágítsák?

Először jutottam közelebb a rejtély nyitjához, amikor egyszer egy diákot délután a lakásán próbáltam felkeresni. Mikor becsöngettem délután a diák lakásán, az ajtónyitó csodálkozott tudatlanságomon, amellyel a diákot délután otthon és nem a sportpályán keresem. Beültem a diák szobájába, hogy ott megvárom. Ebben a szobában feltűnt, hogy ott minden volt: evező, hockey bot, golfütő, criquet bot stb. Csak egy dolog nem volt: tankönyv. Mikor hosszú várakozás után a diák végre hazaért, kimelegedve, kipirulva a sporttól s én az illő bemutatkozás után megkérdeztem, hogy mivel foglalkozik ő itt Cambridgeben, a válasz az volt, hogy: "Evezek". Csodálkozott, mikor azt mondtam, hogy: "Nem úgy értem, hanem azt szeretném tudni, hogy mit hallgat?" Rövid gondolkodás után megmondotta, hogy tantárgya filozófia és pszichológia. Mikor megkérdeztem, hogy minek készül, azt felelte, hogy kimegy kereskedőnek Indiába. Miként később rájöttem, ez a kis epizód teljesen jellemző Cambridge életére. Itt a leendő kereskedőnek az egyetemen nem kettőskönyvvitelt, nem differenciál és integrál-számítást vagy nemzet-gazdaságtani teóriákat tanítanak, hanem kiküldik a sportpályára és ott embert faragnak belőle. És aki először ránéz egy ilyen Cambridgei diákra, az ő duzzadó életenergiájára, érdeklődésére és tetterejére, az biztos ben-

⁸ Szent-Györgyi Albert magyar orvos-biológus (1893-1986). 1893-ban Budapesten született. 1928–1945 között a szegedi. 1945-1947-ig a budapesti tudományegyetem professzora. 1937-ben orvosi Nobel-díjat kapott. 1947-től a Woods Hole-i (USA) tengerbiológiai intézetben folytatta kutatásait. Fő kutatási területei; a sejtlégzés, a sejtoxidációs elmélet, az izombiológia, a bioelektronika, a biogenetika, a rák kezelése és gyógyítása. Elsőként izolált paprikából C vitamint.

ne, hogy ez a fiú ott kinn a messze Indiában nagyszerűen fogja megállni a maga helyét a legnehezebb körülmények között is, dacára annak, hogy nem füstöl a feje a tudománytól.

A sport, az nemcsak testnevelés, hanem a léleknek is a legerőteljesebb és legnemesebb nevelő eszköze. A sport fogalma azonban nem tévesztendő össze pusztán testi ügyességgel, a rekordhajhászással, a nyereségvadászással és a legutóbbiakkal együttjáró primadonnáskodásokkal. Az utóbbiaknak nemcsak hogy a sporthoz semmi közük, de a sportnak egyenesen ellenségei. **A sport elsősorban szellemi fogalom. Egy sportcsapat a társadalomnak kicsinyített képe, a mérkőzés az életért való nemes küzdelem szimbóluma.** Itt a játék alatt tanítja meg a sport az embert rövid idő alatt a legfontosabb polgári erényekre: az összetartásra, az önfeláldozásra, az egyéni érdek teljes alárendelésére, a kitartásra, a tettekézségre, a gyors elhatározásra, az önálló megítélésre, az abszolút tisztességre és mindenekelőtt a "fair play", a nemes küzdelem szabályaira. Aki ezeket tudja és akiből a lélek férfiasságát, a meleg érdeklődését, az önállóságot és alkotási vágyat nem verjük ki 12 vagy 17 évi örökös magolással, ijesztgetéssel és fenyegetéssel, az meg fogja állni a helyét az életben. Azért zárja be Cambridge déli egy órákor tantermeit és nyitja meg sportpályáit.

De mi lesz ilyen körülmények között a szaktudással? Cambridge és Oxford válasza az, hogy a szaktudás fontos, illetőleg végtelenül fontos, de ha ő fiainak férfiasságot, tetterőt, alkotási vágyat, életerőt, jellemet és érdeklődést ad útravalóul, ezek a szükséges szaktudást majd odakünt az életben hamar el fogják sajátítani. Ha ellenben ezeket a tulajdonságokat a szakadatlan magolással, tanítással kiveri belőle, akkor mind e munka hiábavaló lesz, mert ezeket az illető úgyis hamar elfelejti s önálló utánpótlásra nem lesz képes. A reáent tudomány hamar le fog peregni s az illető ott fog dideregni meztelenül az életben, mint annak használhatatlan tagja.

Hogy mondókámat rövidre fogjam, Oxford és Cambridge titka az, hogy itt elsősorban embereket, férfiakat nevelnek, nem pedig savanyú, verejtékükben főtt filozófusokat vagy más egyebeket, s e munkájuknál legfontosabb eszközük a sport, mely nem a szellem útján nyomja el a testet, hanem a test útján nyitja meg a lelket.

A két egyetem élesen vonja meg a határt két célja között: nevel kis számban tudósokat s nagy számban embereket a közéletre, nem kevervén össze a kettőt, nevelve féltudóst, aki az életre alkalmatlan s a tudománynak csak a szagát ismeri. Akiket a közéletre szánt, azokat kiküldi az Isten közelébe a természetbe, ki a sportpályára s ott embert farag belőlük.

Amit itt Oxford és Cambridge példáján, e szakavatott körben szeretnék hangsúlyozni, ez az, hogy a sport nemcsak a testnevelésnek, de a lélek nevelésének is leghatásosabb eszköze és minden iskolának, a legalacsonyabbtól a legmagasabbig első és szent hivatása és kötelessége a lélek nevelése, hogy fiaiból embert faragjon.

Hazánknak súlyos válságában, melyben köröskörül csak ellenségek környékezik, melyben barátokért nagyon a messze távolba kell néznie, melyben teljesen a saját erejére, fegyvereire van utalva, minden kis szikrányi képességére szüksége van. A mi leghatalmasabb fegyverünk a jelen körülmények között a magyar nép veleszületett jelleme és iskoláink első és főfeladata, hogy a hazának embereket neveljen, derék, tetterős embereket. Súlyos válságunkban minden csepp akaratere, minden csepp jellemzilárdságra, minden csepp önállóságra, minden csepp tettekézségre szükségünk van, s ezekből nem adhatunk oda egy jottányit sem a rendhagyó igék egész tömegéért, a történelmi évszámok egész gyűjteményéért vagy a kémiai képletek legbonyolultabb halmazáért.

De ha körülnézek itthon, ha számot adok magamnak rövid tanári működésem tapasztalatairól, a legnagyobb szomorúság, a legnagyobb keserűség tölt el. Az a hallgatóság, amelyet a kezem alá a középiskola küld, minden veleszületett tehetsége mellett is kevés kivétellel nemcsak tudósképzésre, de mindennemű felsőbb képzésre teljesen alkalmatlan. Annak az előzetes kiképzéséről el lehet mondani a rövid orvosi jelentés szavait: "Az operáció sikerült, a beteg meghalt". A tanítás jó volt, a gyermeket megölték. Abból 12 évi magolás és drukkolás kivert, kigyilkolt minden eredetiséget, minden érdeklődést; azt már semmi más nem érdekli, minthogy hányadik lap aljától hányadik lap tetejéig kell a leckét megtanulni, hogy a vizsgán átcsúszhasson és egyetlen vágya és reménye az, hogy megszerezvén a diplomát, valami állami álláshoz jusson és ilyen módon a saját életének a terhét és nyűgét az állam nyakába varrja. Ma nálunk minden hat éves gyermekkel az történik, ami szokott történni egy apagyilkossal, hogy elítélik 12 évi szabadságvesztésre és szigorított kényszermunkára. Az iskolában a gyermeki lélek minden erénye, a pajkosság, a vidámság, az elevenség bűn. A gyermeki lélek tudásra való szomját magolással és fenyegetéssel, élettelen tanítással elégítik ki. És mikor 12 év után ilyen előkészítéssel a serdülő ifjút hozzánk küldik az egyetemre, mi azután tanítjuk, tanítjuk, tanítjuk és tanítjuk őket. És amikor azután további öt év alatt végleg megfosztottuk őket a szabad cselekvés és gondolkodás minden képességétől akkor hirtelenül kilökjük őket az életbe, és még a végén azon csodálkozunk, hogy ott nem tudnak a saját lábukon megállni, és hogy ez a szegény ország nem tud a maga nyomorúságából kivergődni.

Hogy csak az lehet igazán ember, aki igazán gyermek is tudott lenni, az régi igazság. Hogy csak az egészséges ember lehet igazán hasznos tagja a társadalomnak, ahhoz kétség nem fér. És mi kikergetjük hideg, sötét téli reggelen fél hét órákor kis gyermekeinket meleg ágyukból, hogy elzavarjuk őket az iskolába, ahol mozdulatlanul, rettegésben töltik el zsenge éveik nagy részét, ahol egészségtelen, félénk, 10 éves felnőtteket faragnak belőlük. Úgy értesültem, hogy még mindig vannak iskolák, ahol napi öt órai tanítás folyik, ahol hetenként két tornaóra van, ahol tehát három napra előre kell a gyermekeknek magukat kimozogniuk. Hát tudnak az urak három napra

előre enni vagy aludni? Ez ami itt folyik, az ellenkezik nemcsak a fiziológia és orvostudomány, de ellenkezik az emberi józan ész legelemibb követelményeivel. Ami pedig az öt órás oktatást illeti, én magam ugyancsak szellemi munkához szokott tudós ember vagyok, de én képtelen vagyok tovább, mint két óra hosszat előadásra figyelni, még akkor is, ha az előadás érdekes (ami pedig előadásban ugyancsak ritka). És akkor mi 10-12 éves kis gyermekek fejének beszélünk öt óra hosszat?

Én nem értek a pedagógiához, de ha ez nem ellenkezik a pedagógia elveivel, úgy ezt a tudományt sem emberi lényeknek találták ki. Így uraim, nem embereket nevelünk, de lelkeket, de nemzetet gyilkolunk meg legválságosabb óráiban. Mi nem embereket nevelünk, hanem a tudálékosság mázával megkent féltudósokat, akik a közéletre alkalmatlanok s a tudományhoz nem értenek.

Az iskolának végre meg kellene értenie, hogy alá kell magát rendelnie az állam céljainak. Az államnak pedig elsősorban tetterős polgárookra van szüksége, és ezeket kell az iskolának nevelnie és ez fontosabb, mint az ös-szes rendhagyó ígék, évszámok és képletek együttvéve.

Hogy az iskola mit ad a mi elvett drága kincseinkért, a kivert érdeklődésért, a megesonkított egészségért, az elnyomott szabadságért és önállóságért, azt nekem sok érdeklődésem ellenére sem sikerült kinyomoznom. Az egyetemen a kémia tanításánál szerzett tapasztalataim mutatják, hogy a középiskolából kikerült ifjúság a természethez vagy természettudományhoz nem ért, modern nyelvet úgy, hogy egy egyszerű levelet lennének képesek megfogalmazni, vagy egy idegennel beszélni, nem tudnak. A klasszikus nyelvekből, amire a legtöbb időt fordították, annyit sem tudnak, hogy a saját passziójukra képesek lennének egy klasszikust elolvasni. Az ókor szelleme tőlük távol áll, és az igazi történelemből pedig, abból, hogy az emberiség hogyan emelkedett a mai tudásának és gondolkodásának magaslatára, abból annyit tudnak, hogy egy hollandi hasonlattal éljek, mint a tehén tud abból, hogy hogyan kell tojást rakni. Irodalmi műveltségről szó sincs, és ha legalább az érdeklődésük maradt volna meg, hát megvigasztalódnék. A mai középiskolai tanítás eredményeire talán legjellemzőbb egy kis eset, amelynek véletlenül és akaratlanul is tanúja voltam néhány évvel ezelőtt. A rotterdami nagy Rajna-hídon előttem ment egy diák, hóna alatt nagy csomó könyvvel. Korából látszott, hogy érettségi vizsga körül jár. De járásának derűs jellege mutatta, hogy ezen a vizsgán már túlesett. A híd közepére kiérve a diák megállott, a szíjjal összekötött könyvcsomót kilógatta a folyó felett, azután elengedte a szíjat és arcában a legélénkebb kéj érzetével figyelte, hogy hogyan zuhannak le azok a könyvek, és hogyan nyelik el őket a Rajna habjai egyszer s mindenkorra.

Szavaimat rövidre akarom fogni. Az én legmélyebb meggyőződéseim szerint az egyetlen út egy nemzeti megújulás felé csakis mélyre szántó, táglelkű tanügyi reformon át vezethet, amely tanügyi reform nemcsak a tanítás anyagát és mennyiségét, de egész szellemét változtatja meg a legtetetejétől a legaljáiig, az elemitől egészen az egyetemig.

Egy ilyen új tanrendszerben a sportnak, mint a test és a testen át a lélek nevelőjének tágtere kell, hogy nyíljon, amely összhangban áll nemcsak a pedagógia, de az egyszerű emberi ész és természet követelményeivel is. De ily reformot ne tessék tőlünk várni; mi tanárok, tanítók és pedagógusok vagyunk, a mi szellemességünk a reform körül ki fog merülni abban, hogy még néhány tárgyat beszorítunk a tanrendbe. Mi, ha tornáról vagy sportról lesz szó, mindig csak azt fogjuk mondogatni, hogy nekünk a tanítás céljaira az ifjúság minden percére szükségünk van. És ha majd megnyújtjuk a kötelező tanidőt a mainak duplájára vagy tízszeresére, mi akkor is csak azt fogjuk mondani, hogy felfedeztünk még egy tárgyat, mely nincsen a kellő terjedelemben tanítva, s melyből az ifjúság még mindig kevesebbet tud, mint a szaktanár, s így időt most sem nélkülözhetünk.

Konkrét javaslatot nem vagyok hivatva tenni, legfeljebb talán arra az intézményre vonatkozólag, amelynek magam is tagja vagyok. Itt az egyetemen az első lépésnek a tanórák drasztikus redukciójának kell lennie, amely déli egy óra után megtilt minden előadást, és lehetővé teszi, hogy minden diák legalább minden második délutánját a sportnak szentelhesse. Nekünk legalább is itt Szegeden vannak elsőrendű egyetemi sportvezetőink, van sportpályánk, de a diákságot úgy megterheljük, hogy az képtelen azt felhasználni.

Én zárni kívánom szavaimat! Egy ország jelene az államfő, egy ország jövője a kultuszminiszter kezében van. S így én nyugodtan gondolok a jövőre. Aki a kultuszminiszter úr írásait, beszédeit és alkotásait tanulmányozta, az nem kételkedhet benne, hogy ő táglelkű, minden alkotásra készen álló feje a magyar nevelésnek és kultúrának, és felismerte azt az óriási perspektívát, amelyet a tanítás reformja hazánkban megnyithat. Ez a reform a kovácso-lója kell hogy legyen, a mi leghatalmasabb fegyverünknek, a magyar jellemnek, mely fegyver forгатásához egészség kell, mely fegyver legjobb köszörűköve a sport, amely egyetlen útja a mi nemzeti megújulásunknak.

Engedjék meg, hogy határozati javaslatomat csak egészen általános szavakban terjesszem a mélyen tisztelt kongresszus elé:

Mondja ki az Országos Testnevelési Kongresszus, hogy a testnevelés, mint a lélek- és főleg a jellemnevelés leghatásosabb eszköze, foglalja el helyét a szükségnek megfelelő teljes mértékben az iskolai nevelés egész vonalán, még pedig az ifjúságnak újabb megterhelése nélkül, tehát az értelmi nevelésre szánt oktatási és tanulási idő megfelelő csökkentése útján. (Szent-Györgyi Albert: 1930)

Gróf Klebersberg Kunó a Bethlen-kormány kultuszminisztere személyesen is igen aktív volt, nagyszabású tervet készített a testnevelés és sport feltételeinek javítására. Meghirdette sportlétesítmény programját, amelyben a

nagyberuházások között a Nemzeti Stadion, Sportszarnok, Szövetségek Háza és a fedett uszoda felépítése szerepelt.

4.4.2. Testnevelő tanárképzés

Miután a Vérmezőre tervezett, a Nemzeti Stadionnal összekapcsolt főiskola építését elvetették, a Pázmány Péter Tudományegyetemen pedig csak mellékszakként kaphatott volna helyet a testnevelő tanárképzés, a VKM pedig ellenezte a testnevelő tanár- és sportmester képzés HM irányítás alá helyezését, új megoldást kellett keresni.

A Hadügyminisztérium által 1920-ban készített reformtervezet a következőket mondja ki: "Állítsuk fel a Testnevelési Főiskolát, amelyet polgári és katonai személyek egyformán látogathatnak, ezáltal se tegyünk különbséget a polgári és a katonai testnevelés között... Itt legyenek kiképezve mindazon egyének, kikre az ország ifjúsága testügyességének fejlesztése bízott."

A HM-nek az antant nyomására meg kellett elégednie a Ludovikán szervezett féllegális vívómester és tornatanárképző tanfolyammal, ami 1925 és 1944 között, mint Toldi Miklós Sporttanár- és Vívómesterképző Intézet (SPOTI) működött kiváló oktatókkal.

A Nemzeti Torna-egyletben 1923. június 13-án a tornatanárképző tanfolyamot megszüntették és Testnevelő Tanárképző Intézet néven a budai Győri úti Polgári Tanárképző Főiskolára költöztették, ahol először egy tízhónapos tanfolyamot szerveztek az 1924-25-ös tanévben.

Az önálló testnevelési főiskola létrehozásához az indító és meghatározó lökést dr. Karafiáth Jenő felszólalása és beadványa adta meg. A nemzetgyűlés hosszas parlamenti vita után elfogadta dr. Karafiáth Jenő indítványát, és úgy határozott, hogy „...a testnevelési tanerők képzésére országos testnevelési főiskolát kell felállítani, melynek fenntartásáról a VKM intézkedik”.

A VKM 1925. október 16-án kelt rendeletével jóváhagyta a Főiskola Szervezeti Szabályzatát és az 1925-28 közötti időszakra dr. Gyulai Ágostot igazgatóvá, dr. Szukováty Imrét tanulmányi igazgatóvá nevezte ki. 1925-től 1928-ig egy épületben működött a Polgári Tanárképző Főiskola és a Testnevelési Főiskola.

1928-ban a Polgári Tanárképző Főiskolát Szegedre helyezték, és a felszabaduló telket és létesítményeket a Testnevelési Főiskola rendelkezésére bocsátották.

Az első felvételi vizsga 1925. november 10-11-én volt.

Az orvosi vizsgálat után elméleti vizsgát és gyakorlati bemutatót (atlétika és gimnasztika) tartottak. A megfelelt 48 férfi és 44 nőhallgató közül 8 férfi és 16 nő egyidejűleg bölcsészkar, 1 férfi és 1 nő pedig orvostanhallgató is volt.

A Testnevelési Főiskola 1925-ben 3 éves képzési idővel indult, amit 1929 őszétől a VKM 1120-0/7-1929. sz. rendeletével 8 félévre emelt. A képzési idő emelésével párhuzamosan ismételten napirendre került az egyetemi képzés, de ezt a társintézmények és a testnevelésben közvetlenül nem érdekelt szaktekintélyek elvetették.

A TF dinamikus fejlődését az 1930-as években kirobbanó világgazdasági válság törte meg. A hallgatói létszám csökkent és az 1932-33-as tanévben nem is indult új évfolyam.

A főiskolára kinevezet tanárok száma mindössze három: egy igazgató és két főiskolai rendes tanár.

Ezekben az években több olyan vélemény is megfogalmazódott, ami a főiskola létjogosultságát is megkérdőjelezte.

A TF 1936-ban a berlini Olimpia idején már nemzetközi hírnévnek örvend. Megnövekedett iránta a külföld érdeklődése, ugyanakkor idehaza még mindig nem történt meg az elismerése, még mindig nem nyújt egyenrangú végzettséget az egyetemekkel.

Az OTT és a főiskola igazgatósága a képzés egyetemi jellegét először budapesti tudományegyetem bölcsészeti fakultásán, illetve az orvostudományi képzéssel párosítva kívánta elfogadtatni. Miután ez az út nem bizonyult járhatónak, a HM vonalat próbálták meg kihasználni, de a katonai körök is elzárkóztak.

A TF tanári állománya nem változott lényegében egészen 1941-ig, amikor az átszervezésekkel 9 főre emelkedett az állandó alkalmazásban levők létszáma.

Az 1925-ös és 1929-es Szervezeti Szabályzat még csak utal a tudományos munkára, az 1933-as viszont a testnevelés és az orvostudomány terén a kutatást kifejezetten előírja.

A főiskola igazgatósága 1943 őszén akciót indít a tudományos munka intézményes megszervezésére, amivel egy időben a VKM elrendeli a Testnevelési Tudományos Kutatóintézet (TTKI) létrehozását. Az intézeti szabályzat kidolgozására dr. Hepp Ferenc főiskolai tanár kapott megbízást. Dr. Hepp Ferenc elkészített tervezetében a TTKI programján kívül "Tudományos kutatás és testnevelés" címmel új tárgy bevezetését is javasolja a főiskolai képzés anyagába. A tervezetben külön hangsúlyozta, hogy a Testnevelési Főiskola hallgatói tanulmányaik alapján doktori címet szerezhetnek.

A tervezet megvalósítására azonban a rendkívül nehéz háborús körülmények között nem kerülhetett sor.

4.4.3. Sport

Az első világháborúban győztes hatalmak a legyőzöttek ellen sportblokádot igyekeztek kialakítani, aminek fő szervezői az angolok és a franciák voltak. Ennek következménye, hogy 1920-ban az Antwerpenben rendezett VII. Nyári Olimpiai Játékokon nem vehettek részt a legyőzött központi hatalmak (így Magyarország sem) és Szovjet-Oroszország sportolói.

Coubertin személyes tekintélyével keresztülvitte, hogy a kirekesztett országok NOB tagjait -Németország és Szovjet-Oroszország kivételével- visszahívják az olimpiai mozgalmába.

A nagy nemzetközi versenysikerek elérése egyre több és korszerűbb edzést és a felkészülés feltételeinek jelentős javítását tette szükségessé. A mindinkább sport "szak-emberré" váló élversenyzők mögött szükségszerűen megjelent az edzők, a sportszergyártók és az egyéb feltételeket biztosító szervezetek rivalizálása is.

A sporteszközök, a mozgástechnikák és a felkészülési módszerek korszerűsítését az 1920-as évekig a fejlődési tapasztalatok tudományos elemzés nélküli átvétele, beépítése jellemezte. Az amszterdami olimpiától kezdve fokozatosan elterjedtek (a testkultúrával rokon területek kutatóinak aktív segítségével) az eszközök, a sporttechnikák és az edzésmódszerek tudományos fejlesztésére irányuló törekvések.

A századforduló időszakában a sikerek titkát a következőkben vélték felfedezni:

- a) A sporteszközök fejlesztése.*
- b) A technika és taktika tökéletesítése.*
- c) A terhelés terjedelmének növelése.*

Az 1920-as évek végén már tudatosan alkalmazták az erős és gyöngye terhelésű szakaszok váltakozásából származó előnyöket. A tartós távfutás és az iramkombinációkból álló edzésmódszert a pedesztrián hagyományokat továbbfejlesztő finn iskola alakította ki.

Kezdetben **Paavo Nurmi** -az 1912-es Stockholmi olimpia valamennyi távfutószámát megnyerő- **Hannes Kolehmainen** módszereit követte, majd később pályán végzett vágtafutásokkal- az egyes vágta közé rövid restitúciós időket iktatott- egészítette ki. A hosszútávfutók a II. világháborúig mindenütt az ő felkészülési módszerét alkalmazták.

A próbálkozások új problémákat hoztak felszínre. Ennek megfelelően az edzők figyelme is egyre több tényezőre kellett, hogy kiterjedjen. Az edzőmunka mennyiségi növelése már nem hozta meg a kívánt eredményt, így a minőségi változásokra került a hangsúly. Megkezdődött a technikai - tudományos haladás eredményeinek egyre tudatosabb és intenzívebb felhasználása; az edzésmódszerek, az edzéseszközök, a sportpályák és sporteszközök korszerűsítésének forradalmasítása.

4.5. A második világháború befejezésétől napjainkig

4.5.1. Testnevelés

Az 1945-ben kiadott rendelkezések csak a legfontosabb és legegyszerűbb módosításokra irányultak. A tanterv 1946-1950- között -az előző tantervekhez hasonlóan- a torna, az atlétika és a játék bázisára épült, népi táncsal kiegészítve.

Az 1950-es években voltak olyan szélsőséges irányzatok is, amelyek a néptáncot a testnevelés egyeduralgató mozgásanyagává akarták tenni, még mások a népi játékok tananyagba történő bekerülését szorgalmazták.

Sok problémát jelentett a javarészt képzetlen "testnevelő tanár" szakmai elképzelésében uralkodó zavaros állapot. Voltak, akik a technikát részesítették előnyben, azzal bíbelődtek a legapróbb részletekig nem törődve azzal, hogy ezalatt a tanulók állnak és az óra fizikai terhelése csekély. Mások a képességek fejlesztését emelték ki figyelmen kívül hagyva a tanulók érdeklődését, az óra hangulatát.

Az élsport akkori kiemelkedő eredményeiből arra lehetett következtetni, hogy minden rendben van, a testnevelés és sport töretlen fejlődése biztosított. Különböző állami és párthatározatok születtek az elkövetkező években, de az iskolai testnevelés és sport területén a helyzet semmit sem javult. A határozatokat egyszerűen senki sem hajtotta végre.

Az MDP KV 1955-ben elmarasztalta az Oktatásügyi Minisztériumot és felszólította, hogy:

"...az 1955-56-os tanévben feltétlenül hajtsa végre az iskolai testnevelésre vonatkozó párthatározatokat, és szüntesse meg azt a közömbösséget, amely a testnevelés ügyével kapcsolatban még nem egyszer fellelhető." (Kun L. 1982. 426.)

Az egyik legnagyobb horderejű intézkedés az 1973-ban kiadott MM-OM rendelet, amely az általános- és középiskolákban a kötelező testnevelés heti óraszámát háromra emelte fel. Sok iskolában "rendkívül ötletes" megoldásokat találtak arra, hogy a harmadik óra legyen is, meg ne is.

Példák a 3. óra bevezetésére:

- a) Hétfőn reggel 7.00 - 9.15- ig. Ez valóban 3 X 45 perc, a számolással nincs hiba.
- b) A testnevelést úszással oldják meg úgy, hogy az utazás és öltözés másfél-két óra. Úszásra legjobb esetben is maximum 45 perc marad.
- c) Tanulmányi kirándulás és egyéb összevonások. Amivel egy nap több testnevelés" órát is lehet teljesíteni.

A legtöbb esetben nem a rendeletekkel, a párthatározatokkal volt a hiba, hanem a feladatok jelentőségének megértése, a jó szándék és a gyerekeket szerető igazi pedagógus hiányzott és hiányzik ma is.

A művelődésügyi miniszterhelyettes 1973-ban engedélyezte a szakosított tantervű osztályok bevezetését. 1976-ban Magyarországon 126 általános iskolai és 23 gimnáziumi testnevelési osztály működött.

Az 1977-ben megjelent miniszteri utasítás differenciálta a tanulók egészségi kategóriákba sorolását. Négy kategóriát írt elő:

- egészségesek, a testnevelésben korlátozás nélkül vehetnek részt,
- könnyített testnevelésre és
- gyógytestnevelésre utaltak,
- felmentettek.

Az 1978-79-es tanévtől teljesítményfüzetek használatát vezették be, ami nagy lehetőséget teremtett volna arra, hogy egzakt eredmények alapján következtetni lehessen a tanulók fejlődésére és a testnevelő tanári tevékenység hatékonyságára. A testnevelők egy része a teljesítményfüzetek használatát be sem vezette, a többiek pedig a megfelelő feldolgozás és értékelés hiánya miatt egy-két éven belül ugyancsak abbahagyták használatát. Ez az igen jó, korszakalkotónak mondható kezdeményezés, ami biztosíthatta volna az iskolai testnevelés és sport tudományos igényű felmérését és ellenőrzését, rámutathatott volna az okokra és okozókra, még beindulása előtt megbukott.

A testneveléssel kapcsolatos szemlélet, sajnos az utóbbi évtizedekben semmit sem javult. A problémák felvetésének indítéka ma is elsősorban a katonai szolgálatra való alkalmatlanság, és az egészségtelen életmód miatt bekövetkező munkavégző képesség katasztrofális méreteket öltött csökkenése. És ha születnek is újabb határozatok, amelyek az ifjúság egészséges életmódjának megteremtését lennének hivatottak megteremteni, annak a következményei igen nagy valószínűséggel előreláthatók;

- tovább növelik az óvodások és iskolások kötelező elfoglaltságát, elméleti óraszámát,
- már a kiscsoportos óvodásoknál bevezetik az integrál és differenciál számítás és
- néhány év múltán újból megállapítják, hogy a katonai alkalmasság és a munkavégző képesség terén a helyzet tovább romlott.

Lehetséges, hogy Magyarországon a születéskor prognosztizálható élettartam már 15-20 évvel elmarad majd a fejlett országok átlagától, és akkor majd újabb határozatok követik egymást, egészen addig, amíg lesz kiknek határozatokat gyártani.

A fenti kép talán túlzottan pesszimistának tűnik, de ha visszatekintünk, megállapíthatjuk, hogy az I. Rátió Educationis óta eltelt több mint 200 év alatt a tanuló ifjúság egészségi és morális állapota is igen nagymértékben romlott. Mindeddig hiábavalónak bizonyult minden, az állam nem volt képes (a rendkívüli időszakok kivételével, pl.: Trianon után) megfelelő befolyást gyakorolni az ifjúság nevelésére, fizikai és morális felkészítésére. Mária Teréziának sikerült megtörnie az egyházi iskolák (elsősorban a Jezsuiták) hatalmát és alárendelni az ifjúság iskolai nevelését az állam érdekeinek, most az állam nem képes a saját iskoláiban a legalapvetőbb érdekei érvényesítésére.

4.5.2. Tanárképzés

4.5.2.1. Az általános iskolai testnevelő tanárképzés változásai 1947-től:

A háborús éveket követően a 8 osztályos tankötelezettség bevezetésével új igényként jelent meg a 6-14 éves korosztály kötelező oktatása. A felső tagozat (5-8 osztály) oktatására nem volt idő felkészülni, és így csak a volt polgári iskolai tanárok álltak rendelkezésre.

A pedagógus szükséglet kielégítésére a volt elemi iskolákban működő tanítók egy részét képezték át szaktanárrá, miközben a szaktárgyat már tanították a felső tagozaton.

Az ország egyetlen polgári tanárképző főiskoláján Szegeden az 1946-ban beiratkozott hallgatók még polgári iskolai tanárként végeztek, de ezt követően az 1947-ben átszervezett szegedi és budapesti, továbbá az 1948-ban beindult debreceni (1949-ben Egerbe helyezték) és pécsi pedagógiai főiskola is az általános iskolai tanárképzés kielégítését szolgálta.

Az 1947-ben, illetve 1948-ban kiadott tantervek szerint a főiskolákon folyó képzés három éves volt és a megszerzett képesítés az általános iskola alsó- és felső tagozatán történő tanításra jogosított.

A testnevelés szak főbb jellemzői 1947 és 1950 között:

- A polgári tanárképző főiskola hagyományait folytatva a testnevelés csak kiegészítő, "harmadik" szakként volt felvehető. Mellékszak volt: a rajz, a testnevelés és műhelygyakorlat.
- Mivel felvételi vizsga nem volt, az alap szakokra felvettek közül bárki szabadon választhatta.
- A főszakoknál lényegesen alacsonyabb óraszámban (mindössze heti 4 órában) és kisebb súllyal "mellékszakként" szerepel.
- A képzési idő 3 tanév (a három év alatt összesen 312 szakórát ír elő a tanterv).
- A tanterv: a torna, az atlétika, az iskolai játékok és a négy sportjáték (kosárlabda, kézilabda, röplabda és labdarúgás) alapvető gyakorlati és elméleti ismereteinek oktatását írta elő.

1947 és 1950 között a négy pedagógiai főiskolán összesen 82 testnevelés "kiegészítő" szakos hallgató végzett.

Az általános iskolák szaktanári ellátásának javítása érdekében 1948-ban testnevelő szak- tanítói tanfolyamokat indítottak Budapesten, Keszthelyen, Jászberényben és Baján, ahol a képzés a nyári szünetekben 4-6 hetes tanfolyamok keretében folyt.

A 8930/1947. számú kormányrendelet előírta, hogy a továbbképző tanfolyamokon lehetővé kell tenni az általános iskolákban működő tanítók számára a szakrendszerű tanításhoz szükséges képesítés megszerzését.

A főiskolai képzés rendjében jelentős változást eredményezett az 1550-3/1950. számú rendelet, ami az 1949-50-es tanév II. félévétől módosítja a tantervet és meghatározza, hogy a főiskolák csak az általános iskolák felső tagozatára képeznek tanárokat. A rendelkezésben foglaltak szerint a képzési idő két év, ami végén a hallgatók szakvizsgát tesznek és ideiglenes tanításra jogosító bizonyítványt kapnak. A harmadik év a gyakorló tanítás éve volt, és a tanárjelöltek a munkahelyen eltöltött pedagógiai gyakorlat során készültek fel a képesítő vizsgára.

A testnevelés szak főbb jellemzői 1950 és 1954 között:

- 1950-ben megszűnt a testnevelés szak "kiegészítő" jellege, és a biológiával és ének-zénevel szakpárosításban felvehető főszakká lépett elő.
- 1950-től a testnevelés szakra jelentkezőknek felvételi (alkalmassági) vizsgán kellett részt venni.
- A képzési idő két év (heti 7-8 szakórával). A négy félév alatt a testnevelés óraszámja 433 volt.
- A kétéves képzést egy év - munkahelyen eltöltött- tanítási gyakorlat követte.
- A gyakorlati tárgyak mellett megjelentek a testneveléshez kapcsolódó elméleti tantárgyak is:
 - a testnevelési alapismeretek,
 - a testnevelés módszertana és
 - a sportszervezés.

Az 1952-53-as tanévben beindult (a kétszakos képzéssel párhuzamosan) az egyszakos kétéves testnevelő tanárképzés is.

A Felsőoktatási Tanács Pedagógiai Főiskolai Albizottsága 1952-ben kimondta, hogy a kétéves tanulmányi időben a leghatékonyabb az egyszakos képzés. (Az OTSB már 1951-ben javasolta a kétszakos képzés megszüntetését és az egyszakos testnevelő tanárképzés bevezetését.) Az önálló testnevelés szak értékét csökkentette, hogy csak kevés iskola tudta teljes óraszámában (heti 24 óra) foglalkoztatni a kizárólag testnevelő tanári képesítéssel rendelkezőket.

A kétéves képzési forma az 1954-55-ös tanévvel megszűnt.

A tanfolyam jellegű képzés -továbbra is a nyári szünetben - Budapesten, Jászberényben és Baján folyt. A 259/1950 (X.21.) MT. számú rendelet intézkedik az általános iskolai tanár és szaktanító kettősség megszüntetéséről, és így a tanfolyamok résztvevői jogot nyertek a felső tagozaton történő tanításra, általános iskolai tanári oklevelet szereztek.

A képzés méreteiben bekövetkezett túlzások (a testnevelés szakon végzett hallgatók száma 1950 és 1955 között a tízszeresére emelkedett) alapvető változtatásokat tettek szükségessé.

Az egyetemeken tapasztalt nehézségek miatt (1955-ben az egyetemet végzett tanárok 60%-át általános iskolákban helyezték el) felmerült a gondolat, hogy a pedagógiai főiskolákat meg kell szüntetni, és az egyetemek vállalják az általános iskolák tanárszükségletének biztosítását is.

Az 1954-ben bekövetkezett főbb változások:

- a) A Budapesti Csere János Pedagógiai Főiskola megszüntetése.
- b) 1954 és 1959 között a testnevelő tanárképzés szüneteltetése Szegeden és Egerben.
- c) **A hároméves kétszakos képzés bevezetése.**

A kétszakos testnevelő tanárképzés 1954-1959 között egyedül a pécsi Pedagógiai Főiskolára korlátozódott, ahol az 1954-55-ös tanévben mindössze 21 fő nappali- és 28 fő levelező tagozatos hallgató kezdte meg tanulmányait biológia-testnevelés szakon.

Az 1956-57-es tanévtől a tanfolyam jellegű "levelező" tagozaton folyó tanárképzést is újra szabályozzák. A kétszakos levelező képzésre csak azok jelentkezhetnek, akik tanítói oklevéllel és legalább négyéves gyakorlattal rendelkeztek.

A "kiegészítő" szak beindítását elsősorban az indokolta, hogy azok, akik az 1950-es évek elején a pedagógiai főiskolákon tömegesen szereztek egyszakos tanári oklevelet, a legtöbb esetben más tantárgyat is kénytelenek voltak oktatni. A hallgatók két-három napos előkészítőt követően félvévenként kettő-öt napos konferenciákon vettek részt.

A felvételi keretszámok radikális csökkenése és a képzés szüneteltetése az 1950-es évek végére nagymértékű testnevelő tanárhányt eredményezett. A gondok enyhítésére 1959-ben újabb módosításokra került sor:

- a) Az 1959-60-as tanévtől visszaállították a testnevelő tanárképzést az egri és a szegedi Pedagógiai Főiskolán.
- b) Bevezették a háromszakos négyéves képzést

A háromszakos képzés főbb jellemzői (1959-1964):

- a) Megnőtt a szakpárok közötti választás lehetősége.
- b) A testnevelés szak óraszámát a 8 félév alatt: 858 szakóra + 60 biológia óra.
- c) A téli terepgyakorlat bevezetése 1961-től.

Az 1962. évi 22. tvr. 19. paragrafus /2/ bekezdésében foglaltak alapján a Pedagógiai Főiskola új elnevezése Tanárképző Főiskola

1962-ben új főiskola nyílt Nyíregyházán, új tantervvel, amely szerint ott - kétszakos képzésben - az első két tanévben csak az egyik, a második két tanévben pedig csak a másik szaktárgyat tanulják.

A nappali tagozatos képzés változásait követve a levelező tagozatos képzésen is módosítani kellett. A tanulmányi idő itt is 4 tanévre emelkedett.

Az oktatásügyi kormányzat talán minden idők legfélelőtlenebb és legkártékonyabb intézkedéseként ekkor jelenik meg a képesítés nélküli nevelő!

A négyéves háromszakos képzés sem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Túlzottan szétforgácsolta a hallgatók idejét, és így egyik szakterületen sem érték el a kívánt eredményt.

A Művelődésügyi Minisztérium felmérése, amit az első háromszakos tanárok körében végeztek el azt bizonyította, hogy a háromszakosság nem csak a képzésben jelent problémát, hanem abban is, hogy ezek a tanárok többségükben csak két szaktárgyukat tanították.

Ezek a felmérések indították el *az 1964-65-ös tanévben bevezetett négyéves kétszakos képzésre való áttérést, amely különböző belső változtatásokkal ma is a képzési struktúra meghatározója.*

A négyéves kétszakos képzés főbb jellemzői:

- a) Tovább nőtt a szakpár választás lehetősége.
- b) A felvételi keretszámok emelkedtek.
- c) A sportági szaktárgyak gyakorlati és elmélet ismeretanyaga mellett az elméleti tantárgyak differenciálódása és szerepének növekedése tapasztalható.
- d) A nyári terepgyakorlatok bevezetése: 1970-től vízi-tábor, 1984-től természetjáró tábor.
- e) Az érdeklődési körnek megfelelő szakmai tudás elmélyítését szolgáló speciális kollégiumok bevezetése 1976-tól.
- f) Középfokú edzőképzés megszervezése 1970-től.
- g) Az általános sportágismeret tantárgycsoport bevezetése 1984-től.
- h) A hallgatók rendszeres sporttevékenységét meghatározó sportszakmai gyakorlat az 1985-ös tanévtől.

4.5.2.2. Az egyetemmé válás folyamata a Magyar Testnevelési Főiskolán

Az oktató-nevelő és tudományos munka fokozatos fejlődése mellett az 1950-es évek kiemelkedő sportsikereiben is jelentős szerepet játszottak a TF tanárai és hallgatói. Dr. Hepp Ferenc igazgatósága alatt (1947-1951) a Magyar Testnevelési Főiskola a magyar testnevelés- és sportmozgalom legmagasabb szintű módszertani és tudományos intézetévé vált.

Az 1950-es évek végétől a tudományos tevékenység is jelentősen fellendült. Az 1959-ben alapított Testnevelés Tudományos Kutató Intézet (TTKI) 1969-től a Magyar Testnevelési Főiskola Kutató Intézeteként (TFKI) szervezetileg is a TF-hez kapcsolódva folytatta működését, és új lendületet kapott a tudományos diákköri (TDK) tevékenység is.

Kiszélesedett a főiskola hazai és nemzetközi kapcsolatrendszere.

A Testnevelési Főiskola tanári szakát az ott folyó oktató-nevelő, tudományos és sportmunka elismeréseként (a TF fennállásának 50. évfordulóján) a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1975. évi 16. sz. törvényerejű rendelete egyetemi szintre emelte.

A TF egyetemi jellegű főiskolává válásával kapcsolatos kérdések az előkészítő munka során úgy vetődtek fel, hogy:

- van-e egyáltalán testnevelés és sporttudomány,
- tart-e ott, hogy helyet kapjon a tradíciókkal rendelkező tudományok sorában,
- a TF olyan intézmény-e, ahol ezt a tudományt egyetemi szinten képesek művelni,
- van-e megfelelő számú tudományosan felkészült szakember,
- meg vannak-e a szükséges tárgyi és dologi feltételek.

Ebben az időben az állam szerencsére felismerte és fontosnak ítélte azt, hogy foglalkozzon a felnövekvő nemzedék nevelésének alapkérdéseivel. Ennek következtében állami és párthatározatok születtek, megjelent az ifjúsági törvény, felemelték a heti kötelező testnevelés órák számát, és bizonyos "tudós" körök minden ellenkezése ellenére a TF megkapta az egyetemi szintű tanárképzés jogát. (Amiért az ezredforduló utolsó évtizedében újból meg kellett küzdenie!). ***A politikusok egy része előtt nyilvánvalóvá vált, hogy szoros összefüggés mutatható ki a testnevelés és a sport színvonala, valamint a haza védelme, a munkaerő újratermelése és a népesség rohamosan romló egészségi és erkölcsi állapota között.*** Ennek a felismerésnek logikus következménye volt az iskolai testnevelés és a szakemberképzés helyzetének megvizsgálása, a tapasztalatok elemző értékelése és a színvonal emelését biztosítani hivatott intézkedések bevezetése. (Szerencsés volt a döntéshozó testületek személyi összetétele is!).

Az egyetemi rang vonzóbbá tette a főiskolát, és lehetővé tette a személyi állomány olyan tudósokkal történő kiegészítését, akikkel együtt nagymértékben emelkedett a tudományos kutatómunka színvonala.

A TF 1989-ben nevében is Testnevelési Egyetemmé vált.

Az elért tudományos-, képzési- és sport eredmények is bizonyítják, hogy az 1975-ben megszületett döntés helyes volt, de tudomásul kell venni, hogy a problémák sokkal súlyosabbak annál, mint hogy azok csupán a szakember képzés színvonalának emelésével megoldhatók lennének.

A TF-en, Szent-Györgyi Albert szavaival élve mindig EMBERNEVELÉS folyt, olyan embereké, akik tanulmányaik befejezése után az élet legkülönbözőbb területein, a világ minden táján jól megállták a helyüket. Kevés intézményről mondható el, hogy volt hallgatóik olyan szeretettel gondolnának vissza alma máterükre, tanárikra és hallgatótársaikra, mint a volt TF-esek.

4.5.3. Sport

A második világháború után a politikai pártok hatalmi harca a sport területére is kiterjedt. **Az MKP (Magyar Kommunista Párt) 1946 végén elérkezettnek látta az időt, hogy a sportmozgalomban is megerősítse hatalmi pozícióit.**

A második világháborút követő békeszerződést 1947. február 10-én kötötték meg Párizsban, és a szerződés értelmében a SZEB (Szövetséges Ellenőrző Bizottság, Amely a fegyverszüneti egyezmény végrehajtását ellenőrző amerikai, angol és orosz missziókból állt) 1947. őszén megszűnt. Ezzel a nyugati hatalmak átadták Magyarországot a Szovjetunióknak, amellyel 1948. február 18-án barátsági és kölcsönös segélynyújtási szerződést kötött.

Ez azt jelentette, hogy Magyarország a nyugattól szinte teljesen elszigetelődött.

Az MKP 1947 nyarán és őszén igyekezett felgyorsítani az egységes sportmozgalom kialakulását. A kommunista vezetők átfogó terv előkészítésébe kezdtek. 1947. július elején átszervezték a VKM testnevelési ügyosztályát, és egy főosztályt hoztak létre három ügyosztállyal.

Az elkövetkező években és évtizedekben a sport egyre nagyobb szerepet kapott a politikában, a hatalomért folytatott harcban.

A társadalmi rendszer fejlettségének és szilárdságának a sporteredményekkel való bizonyítása elsőrendű politikai feladattá vált.

Ezt támasztják alá a következő idézetek:

A Népsport 1948. július 16-ai száma így indokolja a londoni olimpián való részvételünket: "Noha Magyarország nem szívesen versenyez fasisztákkal, mégsem akarja megszakítani eddigi részvétele láncolatát éppen most, amikor a nyugati hatalmak azon mesterkednek, hogy mindjobban kimélyítsék a világ két tábora közötti szakadékot. Be akarjuk bizonyítani az olimpiai játékokon is életképességünket, rendszerünk szilárdságát, politikánk helyes útját..."

A Népsport 1952. július 30-ai száma a helsinki magyar csapat egyik vezetőjének alábbi nyilatkozatát közölte: "...az olimpiai játékokból is következtetni lehet egy ország fejlődésére. Ezért is van óriási jelentősége annak, hogy az országok sorrendjében jelenleg a kommunizmust építő Szovjetunió vezet és a harmadik helyen a szocializmust építő Magyar Népköztársaság csapata."

1956 után megszűntek ugyan a túlzottan szélsőséges megnyilatkozások, de a két társadalmi rendszer közötti harc minden területen, így a sportban is tovább folytatódott.

A Népsport 1968. szeptember 15-ei számában már nem olyan éles a fogalmazás: "Önök a távoli Mexikóban a magyar nép követői lesznek, a szocializmust építő magyar társadalom képviselői..."

Az 1968-as mexikói olimpia megrendezését többször is veszély fenyegette. Először azért, mert a NOB engedélyezte a Dél-Afrikai Köztársaság sportolójának részvételét, majd a mexikói diáktüntetések miatt.

Az 1972-es müncheni olimpiát a "Fekete Szeptember" nevű terrorszervezet fegyveresei zavarták meg, akik az olimpiai faluban túsul ejtették az izraeli küldöttség tagjait. Az olimpiai falu polgármestere és München rendőrpáncsnoka személyes tárgyalásokat kezdett a túsokként fogva tartott sportolók szabadon bocsátása érdekében. Ennek következményeként az esti órákban a túsokat és fogvatartóikat helikopterek szállították a repülőtérre, ahol mesterlövészek várták őket. A kiszabadítási akció nem járt sikerrel, a tűzharcban tizennégyen veszítették életüket.

A gyászos emlékü müncheni provokáció rányomta bélyegét az 1976-os montreali olimpia légkörére is. A vendéglátók olyan szigorú biztonsági intézkedéseket hoztak, hogy az még a nézőkre is lehangolólag hatott. A Legfelső Afrikai Sporttanács bejelentette, hogy az afrikai országok nem vesznek részt az olimpiai játékokon, ha Új-Zéland elküldi Dél-Afrikába rögbi-válogatottját. A kanadai kormány nem adott beutazási engedélyt Tajvan

olimpiai csapatának. A fenti előzmények után az eredetileg benevezett 118 ország sportolói közül csak 92 ország versenyzői indultak el.

Moszkva 1980. július 19- augusztus 3. (81 ország sportolói vettek részt.) Az első szocialista országban rendezett olimpiát, Afganisztán megszállása és a lengyelországi válságos helyzetben kialakult szovjet katonai fenyegetés miatt több nyugati ország bojkottálta.

Los-Angeles 1984. A moszkvai olimpia bojkottját viszonzva, arra való hivatkozással, hogy a delegációk nem lennének kellő biztonságban, a szocialista országok egy része, közöttük Magyarország is visszalépett az olimpiai részvételtől.

Az elkövetkező években egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az USA által diktált fegyverkezési tempót a Szovjetunió gazdasága nem képes követni, ami törvényszerűen a brezsnyevi diktatúra bukásához, majd a Szovjetunió és a szocialista világrendszer felbomlásához vezetett.

Az élsport korábbi politikai jelentősége az 1980-as évek közepétől nagymértékben csökkent, elsősorban a versenyzők egzisztenciális érdekévé vált a győzelem "minden-áron" való megszerzése. A főfoglalkozású "amatőr" sportolók megjelenése, a legálisan és illegálisan megszerezhető anyagi juttatások mértéke miatt teljesen elmosódott az amatőr és a professzionista sportolók közötti különbség. Ma már egyre több sportág világversenyein szerepelnek együtt a még amatőrnek nevezett sportolók és a profik.

A sporteredmények fejlődését kezdetben az edzések idejének és intenzitásának növelésével biztosították, aminek megvoltak az időbeli és élettani korlátai. Egy bizonyos határon túl már az edzés idejének és/vagy intenzitásának növelése túledzettséghez és teljesítménycsökkenéshez vezetett.

Később a teljesítményjavulás az empirikus úton kialakított edzésmódszerek és sport-technikák tudományos elemzésének és továbbfejlesztésének volt köszönhető.

A különböző cégek között a sportlétesítmények építésében és a sportszergyártásban kialakult verseny éppúgy hozzájárult a fejlődéshez, mint a könnyen emészthető vitaminokat, ásványi sókat és nyomelemeket tartalmazó készítményeket kikísérletező és előállító táplálkozástudományi intézetek és a tápszereket előállító vállalatok tevékenysége.

A hatvanas évektől a teljesítményfokozás "újabb" készítményeivel találkozunk, amit a szakirodalom dopping⁹ néven tart nyilván. A dopping az egészségre és a személyiségre károsan ható tiltott edzésszerszerek, amely a sportolót olyan teljesítmény elérésére teszi képessé, amire önerejéből képtelen lenne.

A Nemzetközi Sportorvosi Kongresszus 1959-ben, Párizsban foglalkozott először hivatalosan a doppingüggyel.

A NOB 1962-ben határozatot fogadott el a tiltott szerek használata ellen, de mivel a tagországok és a nemzetközi szövetségek akkor még nem fogadták el, a határozat csak elvi jelentőséggel bírt.

A NOB orvos bizottságának létrehozása jelentette a döntő fordulatot, amely bizottság első ízben az 1968-as mexikói olimpián fejtette ki tevékenységét.

Az eddig elért eredmények ellenére sem mondhatjuk azt, hogy a doppingkérdés rövid időn belül megoldható, mivel a tudományos kutatások eredményeként megjelenő új ajzószerek és a kimutatásukra szolgáló vizsgálati eljárások egymással párhuzamosan fejlődnek, és úgy tűnik, hogy a magas technikai kultúrával rendelkező országokban jelenleg a doppingkutatás az előny.

⁹ *Dopping* /ang./ = sportolók, versenyzők képességének fokozása izgatószerrek segítségével.

Irodalomjegyzék:

- Báthori Béla: A testnevelés elmélete és módszertana Sport Budapest, 1985.37.p.
 Frenklin, A.: Kultúra, mint a szellemiség és testiség kérdése. Theorie und Praxis der Körperkultur, 1969.11. szám 950-960.p. (TFKI szakfordítás)
- Gerentsér László: Atlétika Budapest, 1911.
 John Dewey: A nevelés jellege és folyamata
 Tankönyvkiadó Budapest, 1976. 97-110.p.
- Kun László: A magyar testnevelés és sport története Sport Budapest,1982.118.p.
 Kun László: Egyetemes testnevelés és sporttörténet Sport Budapest,1984. 380.p.
 Márki József: Népiskolák kézikönyve Heckenast Gusztáv Pest, 1873. 21.p.
 Mészáros István: Ratio Educationis Akadémia Budapest 1981.175-181.p.
 Nagy György: Testnevelés és Tudomány Sport Budapest, 1978.9.p
 Rókusfalvy Pál: Sportpszichológia Sport Budapest, 1981.41.p.
 Benedek György: Testi nevelés-egészség SZOTE Szeged, 1990.21.p.
 Zsoldos János: Diaetika ... 1814.
 Kis János: A testet tárgyazó nevelésről. (Tudományos Gyűjtemény IX. 1817.1-38.p.)
 Szent-Györgyi Albert: Testi nevelés-egészség SZOTE Szeged, 1990. 75-80.p.